

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS
LITUANISTIKOS FAKULTETAS
LIETUVIŲ IR LYGINAMOSIOS LITERATŪROS KATEDRA

ASTA VAŠKELIENĖ

LOTYNŲ KALBA *IN BREVI*

MOKOMOJI PRIEMONĖ FILOLOGIJOS STUDENTAMS

Lietuvos
edukologijos
universiteto
leidykla

VILNIUS, 2017

Mokomoji priemonė apsvaityta Lietuvos edukologijos universiteto Lituaniatikos fakulteto Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedros posėdyje 2017 m. sausio 24 d. (protokolo Nr. 4), Lietuvos edukologijos universiteto Lituaniatikos fakulteto Tarybos posėdyje 2017 m. sausio 27 d. (protokolo Nr. 5) ir rekomenduota išleisti.

Recenzavo:

dr. Dovilė Keršienė (Vilniaus universitetas)

dr. Živilė Nedzinskaitė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

eISBN 978-609-471-094-0

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Asta Vaškeliienė, 2017

© Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2017

TURINYS

Pratarmė 5

I.

- 1.1. Fonetika 7
- 1.2. Žodžio skirstymas skiemenimis 8
- 1.3. Skiemens ypatumai ir kiekybė 8
- 1.4. Kirčiavimas 9
- 1.5. Daiktavardis (Nōmen substantivum) 10
- 1.6. Pirmoji daiktavardžių linksniuotė (Dēclīnātiō prīma) 10
- 1.7. Antroji daiktavardžių linksniuotė (Dēclīnātiō secunda) 11
- 1.8. Būdvardis (Nōmen adiectivum) 13
- 1.9. Būdvardžiai, linksniuojami pagal I–II daiktavardžių linksniuotę 13

II.

- 2.1. Veiksmažodis (Verbum) 16
- 2.2. Pagrindinės veiksmažodžio formos 16
- 2.3. Pagrindinių veiksmažodžio formų pateikimas žodynuose 17
- 2.4. Veiksmažodžių asmenuotės 18
- 2.5. Praesēns indicātivī āctivī (Tiesioginės nuosakos veikiamosios rūšies esamasis laikas) 19
- 2.6. Imperātīvus āctivī (Liepiamoji nuosaka) 20
- 2.7. Pagrindiniai lotynų kalbos prielinksniai (Praepositiones) 21

III.

- 3.1. Įvardis (Prōnōmen) 24
- 3.2. Sangražinis įvardis (Prōnōmen reflexivum) 25
- 3.3. Savybiniai įvardžiai (Prōnōmina possessiva) 25
- 3.4. Parodomieji įvardžiai (Prōnōmina dēmōnstrātiva) 26
- 3.5. Įvardiniai būdvardžiai (Adiectiva prōnōminālia) 27
- 3.6. Imperfectum indicātivī āctivī (Tiesioginės nuosakos veikiamosios rūšies imperfektas) 28
- 3.7. Futūrum I indicātivī āctivī (Tiesioginės nuosakos veikiamosios rūšies futūrum I) 29

IV.

- 4.1. Trečioji daiktavardžių linksniuotė (Dēclīnātiō tertiā) 31
- 4.2. Priebalsinis linksniavimo tipas 31
- 4.3. Balsinis linksniavimo tipas 33
- 4.4. Mišrusis linksniavimo tipas 34
- 4.5. Trečiosios linksniuotės būdvardžiai 35

V.

- 5.1. Perfectum indicātivī āctivī (Tiesioginės nuosakos veikiamosios rūšies perfektas) 39
- 5.2. Plūsquamperfectum indicātivī āctivī (Tiesioginės nuosakos veikiamosios rūšies pliuskvamperfektas) 40
- 5.3. Futūrum II indicātivī āctivī (Tiesioginės nuosakos veikiamosios rūšies futūrum II) 40
- 5.4. Ketvirtoji daiktavardžių linksniuotė (Dēclīnātiō quārta) 41

VI.

- 6.1. Penktoji daiktavardžių linksniuotė (Dēclīnātiō quīnta) 43
- 6.2. Infinitivus praesentis passivī (Esamojo laiko neveikiamosios rūšies bendratis) 44
- 6.3. Praesēns indicātivī passivī (Tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies esamasis laikas) 44
- 6.4. Imperfectum indicātivī passivī (Tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies imperfektas) 45
- 6.5. Futūrum I indicātivī passivī (Tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies futūrum I) 46
- 6.6. Ablātivus auctōris (Veikėjo abliatyvas) 47

VII.

- 7.1. Participium perfectī passivī (Perfekto laiko neveikiamosios rūšies dalyvis) 48
- 7.2. Perfectum indicātivī passivī (Tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies perfektas) 49
- 7.3. Plūsquamperfectum indicātivī passivī (Tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies pliuskvamperfektas) 50
- 7.4. Futūrum II indicātivī passivī (Tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies futūrum II) 51

Lotyniški posakiai ir sentencijos 53

Literatūra 57

PRATARMĖ

Ši knygelė buvo sumanyta kaip pagalbinė mokomoji priemonė filologijos ištęstinių studijų studentams. Šykščios lotynų kalbos dalykui tenkančios valandos kaskart verčia suktis iš padėties ir siekiamą išdėstyti medžiagą struktūruoti kitaip, nei ji pateikta pagrindiniame aukštųjų mokyklų humanitarinių specialybių studentams skirtame vadovėlyje *Elementa Latīna*¹. Minėtasis elementorius, iš kurio mokėsi ištisos pastarųjų dešimtmecių humanitarų kartos, neišskiriant ir šių žodžių autorės, dėl išsamios gramatinės dalies, lotynų poetų ir prozininkų tekstų, senosios Lietuvos raštijos fragmentų, pagaliau – dėl dvikrypčio žodynėlio, ir toliau nepraras parankinio vadovėlio statuso. Knygelė, kurią laikote savo rankose, pirmiausia skirta į lotynų kalbos pasaulį užsuksiantiems galbūt ne itin ilgam, tiems, kurie pagal pasirinktąją studijų formą daug mokosi savarankiškai. Tikimės, kad ji taip pat galės būti naudinga ir jau kai ką primiršusiems, norintiems atgaivinti turėtas žinias. Šioje mokomojoje priemonėje orientuojamasi į lotynų kalbos gramatinės sistemos pagrindų perteikimą. Ją rengiant, mintyje turėti tie studentų klausimai, kurių per ilgametę dėstyimo praktiką teko sulaukti ne kartą.

Medžiaga dėstoma teminiais blokais. Pirmąjį sudaro fonetika ir kirčiavimas, I–II linksniuotės daiktavardžiai ir būdvardžiai, antrąjį – bendras veiksmazodžio sistemos pristatymas, *praesēns ind. āct.*, *modus imperātīvus āct.* ir prielinksniai, trečiąjį – įvardžiai, įvardiniai būdvardžiai, *imperfectum ind. āct.* ir *futūrum I ind. āct.* Ketvirtasis blokas skirtas III daiktavardžių linksniuotei ir III linksniuotės būdvardžiams, penktajame aiškinami *perfectum*, *plūsquamperfectum* ir *futūrum II ind. āct.* bei IV daiktavardžių linksniuotė, šeštajame – V daiktavardžių linksniuotė, *praesēns*, *imperfectum* ir *futūrum I ind. pass.* laikai bei veikėjo abliatyvo konstrukcija. Paskutinis, septintasis, blokas apima neveikiamosios rūšies perfekto dalyvį ir su juo padaromus likusius tiesioginės nuosakos neveikiamosios rūšies laikus (*perfectum*, *plūsquamperfectum* ir *futūrum II ind. pass.*). Teorinėms žinioms įtvirtinti prie teminių grupių pateikiama tekstų ir gramatinių užduočių. Knygelės pabaigoje Skaitytojas ras pluoštą dažniau vartojamų lotyniškų posakių ir sentencijų. Dėl mokomosios priemonės ribotos apimties nuspręsta ją rengti be žodynėlio. Tekstams

1 Dumčius, Jonas, et. al. *Elementa Latīna*. Ketvirtasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.

versti rekomenduojama naudotis žodynėliu, esančiu vadovėlyje *Elementa Latīna*, arba internetinėje erdvėje be vargo prieinamu elektroniniu *Lotynų-lietuvių kalbų žodynu*².

² Kuzavinis, Kazimieras. *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas*. Skaitmeninį leidinį parengė Mindaugas Strockis, Petras Skirmantas, Inga Šedbaraitė, Marius Tverijonas. Vilnius: Vilniaus universiteto Skaitmeninės filologijos centras, 2009–2011. Svarbu pažymėti, kad ši skaitmeninė žodyno versija veikia abiem vertimo kryptimis. Žodyną galima atsisiųsti nemokamai iš Vilniaus universiteto Skaitmeninės filologijos centro svetainės.

I.

1.1. FONETIKA

- Dvibalsiai **au** ir **eu** tariai taip, kaip įprasta lietuvių kalboje: aurōra [aurora], auditōrium [auditorijum], Eurōpa [europa], Eumenides [eumenides].
- Digrafai (dvi raidės, tačiau vienas garsas) **ae** ir **oe** tariai kaip [ē]; fonetiškai primena lietuvišką [ė]: caelestis [cēlestis], coeptum [cēptum], feodus [fēdus], Poenus [pēnus].

NB! Balsiai, priklausantys skirtingiems skiemenims, tariai atskirai. Ši priklausomybė žymima virš antrojo balsio dedant ilgumo (ˉ), trumpumo (˘) arba dierežės (¨) ženklus:

poēma [pojēma], aēdon [ajēdon], coēmo [kojēmo], Aērias [ajērijas].

- **c** prieš **e**, **i**, **y** ir prieš digrafus **ae** ir **oe** tariamas kaip [c]. Kitaip tariant, **c** prieš garsus **e** ir **i** tariamas kaip [c]: celer [celer], Cicero [cicero], cibus [cibus], Cyprus [ciprus], caedo [cēdo], caecitās [cēcitas]. Visais kitais atvejais **c** tariamas kaip [k]: crēdo [kredo], cantus [kantus], curcuma [kurkuma].
- **k** pasitaiko labai retai, paprastai graikiškos kilmės žodžiuose: Kalendae [kalendē].
- **s** tarp balsių tariamas tariamas kaip [z], visais kitais atvejais – kaip [s]: rosa [roza], Caucasus [kaukazus], bet status [status], cōnsēsus [konsensus].
- **x** tariamas kaip [ks]: Xerxēs [kserkses], maximus [maksimus].
- **l** visada tariamas minkštai: mel [mel], lātus [liatus], lac [liak].
- **i** žodžio pradžioje prieš balsį ir žodžio viduryje tarp balsių atskiroskiemens nesudaro: iubeo [jubejo], māior [major].
- **su** prieš balsį tariama kaip [sv]: suādeo [svadejo], Suēbī [svebi], tačiau suus [suus], suī [suji].
- **qu** prieš balsį tariama kaip [kv]: aqua [akva], quārtus [kvartus], quīntus [kvintus].

- **ngu** prieš balsį tariama kaip [**ngv**]:
lingua [lingva], unguentum [ungventum].
- **ti** prieš balsį tariama kaip [**ci**]:
nātio [nacijo], Terentia [terencija], ratio [racijo].
Tačiau jei **ti** eina **po s, t, x** arba jei **ti yra kirčiuotas**, tada tariamas kaip [**ti**]:
bēstia [bestija], Attius [Atijus], mixtio [miktijo], totius [totijus].
- **y** ir **z** pasitaiko tik graikiškos kilmės žodžiuose, **y** tariamas kaip [**i**], **z** – kaip [**z**]:
Pŷramus [piramus], zōdiacus [zodijakus], zephyrus [zefirus].
- Priebalsių junginiai **ph, th, rh** dažniausiai pasitaiko graikiškos kilmės žodžiuose, o **ch** – ir graikiškos, ir lotyniškos;
ch tariamas kaip [**ch**]: schola [scholia], Charites [charites];
ph tariamas kaip [**f**]: philologus [filioliogus], Philippus [filipus];
th tariamas kaip [**t**]: theātrum [teatrum], thema [tema];
rh tariamas kaip [**r**]: rhētorica [retorika], Rhodanus [rodanus],
rhythmus [ritmus].
- Sprogstamųjų (**b, p, d, t, g, c**) ir sklandžiųjų (**l, r**) priebalsių junginiai lotyniškai vadinami *mūta cum liquida*: templum [templium], pūblicus [publikus].
- Dvigubi priebalsiai vadinami geminatomis: **terra** [tera], **vallum** [valium].

1.2. ŽODŽIO SKIRSTYMAS SKIEMENIMIS

Norint taisyklingai suskiemenuoti žodžius, svarbu nustatyti skiemens ribą. Ji gali eiti:

- prieš vienanarius skiemens pradžios priebalsius (**lū-na, fa-ci-ō, po-pu-lus**);
- per geminatos vidurį (**ter-ra, val-lum, pas-sus, an-nus**) arba tarp dviejų priebalsių (**Nar-bō, frūc-tus**);
- susidūrę su didesniu nei dviejų priebalsių telkiniu, skiemens ribą vedame tarp antrojo ir trečiojo priebalsio (**pūnc-tum, Arc-tus**), tačiau sprogstamųjų ir sklandžiųjų priebalsių junginiai (*mūta cum liquida*) neskaidomi (**tem-plum, te-ne-brae, ā-cris**).

1.3. SKIEMENS YPATUMAI IR KIEKYBĖ

Skiemuo gali būti ilgas arba trumpas, atviras arba uždaras.

Balsiu besibaigiantis skiemuo yra atviras, priebalsiu – uždaras.

Atviras skiemuo, kurio pagrindą sudaro trumpasis balsis, yra trumpas.

Skiemuo yra ilgas, jei turi vieną iš šių požymių:

1. skiemens pagrindą sudaro dvibalsis arba digrafas; šie balsių junginiai visada ilgi, pvz.,
Cen-**tau**-rus [*centaurus*]³, **cae**-li-fer [*cēlifer*], **Dae**-da-lus [*dēdalus*];
2. skiemuo, kuris baigiasi priebalsiu; priebalsis skiemenį „uždaro“ ir pailgina, pvz.,
ma-**gis**-ter [*magister*], me-di-cā-**men**-tum [*medikamentum*];
3. skiemens pagrindą sudaro iš prigimties ilgas balsis; ilgieji balsiai žymimi brūkšneliu virš raidės, pvz.,
a-**mī**-cus [*amīkus*], oc-**tā**-vus [*oktavus*], do-lo-**rō**-sus [*doliorozus*].

1.4. KIRČIAVIMAS

Lotynų kalbos kirčiavimas, palyginti, pavyzdžiui, su lietuvių, yra ištis paprastas. Jį galima paaiškinti viena taisykle:

1. Dviskiemenių žodžių visada kirčiuojamas pirmasis skiemuo.
2. Daugiaskiemenių žodžių kirčiuojamas antrasis skiemuo nuo galo, jeigu jis ilgas (turi kurį nors vieną iš išvardytųjų ilgo skiemens požymių). Jeigu jis trumpas, kirtis krenta ant trečiojo skiemens nuo galo nepriklausomai nuo jo kiekybės.

NB! Niekada nekirčiuojamas paskutinis skiemuo (net jei jis turi ilgumo ženklą), lygiai taip pat kirtis niekada nekrenta toliau nei ant trečiojo skiemens nuo galo.

Pvz.: **a**-qua [*akva*], **clā**-rus [*klarus*], **vī**-ta [*vīta*], **cho**-rus [*chorus*], **ter-ri**-bi-lis [*teribilis*], **for-tū**-na [*fortūna*], ū-ni-**ver**-si-tās [*universitas*], La-ce-dae-**mo**-ni-us [*liacedemonijus*], la-bō-**rā**-re [*liaborare*].

EXERCITIUM I. Perskaitykite ir sukirčiuokite šiuos žodžius.

Auctor, rēctor, decānus, professor, schola, Crēta, classis, tabūla, cathēdra, historia, doctor, medicus, oculus, numērus, terminus, pater, māter, filia, advocātus, lēx, iūrisconsultus, villa, persōna, theātrum, agricultūra, rēs pūblica, lēgēs agrāriāe, lēgēs duodēcim tabulārūm, dēcrētum.

Mārcus Tullius Cicēro, Cāius Iūlius Caesar, Quīntus Horātius Flaccus, Lūcius Annaeus Senēca.

Athēnae, Rōma, Viminālis, Quirinālis, Parma, Verōna, Parīsi, Londinium, Germānīa, Berolinum, Genava.

3 Kirčiuoti skiemenys pažymėti pajuodintai, pasviruoju šriftu.

1.5. DAIKTAVARDIS (NŌMEN SUBSTANTĪVUM)

- Lotynų kalbos daiktavardis būna trijų giminų (giminė lot. *genus*):
masculinum (vyriškoji giminė), žymima santrumpa *m*
femininum (moteriškoji giminė), žymima santrumpa *f*
neutrum (niekatroji giminė), žymima santrumpa *n*
- jis kaitomas skaičiais (skaičius lot. *numerus*):
singularis (vienaskaita), žymima santrumpa *sg.*
plūralis (daugiskaita), žymima santrumpa *pl.*
- ir linksniais (linksnis lot. *cāsus*):
Nōminatīvus (atitinka liet. vardininką)
Genetīvus (atitinka liet. kilmininką)
Datīvus (atitinka liet. naudininką)
Accūsātīvus (atitinka liet. galininką)
Ablātīvus (šis linksnis lietuvių kalboje tiesioginio atitikmens neturi; tai įnagininkas + vietininkas)
Vocātīvus (atitinka liet. šauksmininką)
- Lotynų kalboje yra penkios daiktavardžių linksniuotės (lot. *dēclīnātiō*).

Daiktavardis žodyne pateikiamas nurodant jo nominatyvą, genetyvo galūnę ir giminę, pvz.,

silva, ae f (forma *silva* – tai *sg. nōm.*, *ae* – *sg. gen.* galūnė, o santrumpa *f* žymi mot. g.)

agricola, ae m (šis žodis gramatiškai atrodo tapatus su *silva*, tik jis yra vyriškosios giminės).

1.6. PIRMOJI DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIUOTĖ (DĖCLĪNĀTIŌ PRĪMA)

Pagal pirmąją linksniuotę linksniuojami daiktavardžiai, kurie **vns. genetyve** turi galūnę **-ae**. Išskyrus kelias išimtis, jie yra moteriškosios giminės.

Sg.

Nōm. *silv-a* (miškas)

Gen. *silv-ae* (miško)

Dat. *silv-ae* (miškui)

Acc. silv-**am** (mišką)

Abl. silv-**ā** (mišku, miške; vertimas priklausys ir nuo sakinio, ir nuo prielinksnio)

Voc. silv-**a** (miške!)

Pl.

Nōm. silv-**ae** (miškai)

Gen. silv-**ārum** (miškų)

Dat. silv-**īs** (miškams)

Acc. silv-**ās** (miškus)

Abl. silv-**īs** (miškais, miškuose)

Voc. = Nōm.

NB! Linksniuojant galūnės visada dedamos prie žodžio kamieno. Jis gaunamas atėmus *sg. gen.* galūnę. Kaip tik todėl *pl. dat.* turime formą *silvis*, o ne *silvaris*.

Pirmosios linksniuotės išimtys: *agricola*, *ae m* (žemdirbys), *nauta*, *ae m* (jūreivis), *poēta*, *ae m* (poetas). Tai graikiškos kilmės žodžiai. Jie linksniuojami taip pat, kaip *silva*. Linksniuojamos be būdvardžio, šios išimtys rūpesčių nekels. Atidumo prireiks linksniuojant minėtųjų daiktavardžių ir būdvardžių junginius, nes žodžiai priklausys skirtingoms linksniuotėms (plg. liet. *didelis neklaužada*). Bet apie tai kiek vėliau.

1.7. ANTROJI DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIUOTĖ (DĖCLĪNĀTIŌ SECUNDA)

Pagal antrąją linksniuotę linksniuojami daiktavardžiai, kurie **vns. genetyve** turi galūnę **-i**. Šiai linksniuotei priklauso daugiausia **vyrīškosios** ir **niekatrosios** giminės daiktavardžiai.

Linksniuosime štai šiuos:

amicus, i m (draugas)

puer, **erī** m (berniukas) **NB!** Atkreipkite dėmesį į kamiengalio **e**. Ji linksniuojant išlieka (!);

faber, **brī** m (kalvis) **NB!** Šiuo atveju kamiengalio **e** linksniuojant iškrenta (!);

sīgnum, ī n (ženklas).

Sg.

Nōm. amīcus, puer, faber, sīgnum

Gen. amīc-ī, puer-ī, fabr-ī, sīgn-ī

Dat. amīc-ō, puer-ō, fabr-ō, sīgn-ō

Acc. amīc-um, puer-um, fabr-um, sīgn-um

Abl. amīc-ō, puer-ō, fabr-ō, sīgn-ō

Voc. amīc-e (!), puer, faber, sīgnum

Pl.

Nōm. amīc-ī, puer-ī, fabr-ī, sīgn-a (!)

Gen. amīc-ōrum, puer-ōrum, fabr-ōrum, sīgn-ōrum

Dat. amīc-īs, puer-īs, fabr-īs, sīgn-īs

Acc. amīc-ōs, puer-ōs, fabr-ōs, sīgn-a (!)

Abl. amīc-īs, puer-īs, fabr-īs, sīgn-īs

Voc. = *Nōm.*

NB! *Neutrum* giminės daiktavardžių *sg.* ir *pl. nōm.* = *acc.* Taisyklė galioja visose linksniuotėse, kuriose yra šios giminės daiktavardžių.

Pravartu įsidėmėti, kad visų giminių daiktavardžių formos *pl. dat.* = *abl.* Taisyklė galioja visose linksniuotėse.

EXERCITIUM II. Nustatykite žodžių giminę, skaičių, linksnį ir išverskite. Nepamirškite, kad kai kuriais atvejais linksnių formos sutampa, vadinasi, žodžiai bus keliareikšmiai.

Pvz., *sīgnō* nuo *sīgnum*, -ī *n*; *sg. dat.* arba *abl.*, „ženklui“, „ženklui“ arba „ženkle“.

1. templī
2. īnsulās
3. rēgnum
4. nautīs
5. poētārum
6. lupīs
7. populum
8. agrōs
9. virō
10. agricolae
11. puellā
12. magistrōrum
13. servōs
14. cōnsiliūm
15. amīce
16. catulī.

EXERCITIUM III. Pakeiskite daiktavardžių skaičių (*sg.*→*pl.*, *pl.*→*sg.*)

Pvz., *agrūm* = *sg. acc.*→*agrōs* = *pl. acc.*

1. bellum (3 var.) =
2. regnī =
3. īnsulās =
4. magister =
5. cōnsiliōrum =
6. templī =
7. deam =
8. populō (2 var.) =

1.8. BŪDVARDIS (NŌMEN ADIECTĪVUM)

Lotynų kalbos būdvardis gramatiškai labai panašus į lietuvių, rusų, lenkų ar vokiečių. Su daiktavardžiu jis derinamas gimine, skaičiumi ir linksniu. Savos linksniuotės būdvardžiai neturi. Jie linksniuojami pagal I-ąją, II-ąją arba III-ąją daiktavardžių linksniuotę.

Lotynų kalbos būdvardžius galime suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priklauso būdvardžiai, linksniuojami pagal I-ąją arba II-ąją daiktavardžių linksniuotę. Antrosios grupės būdvardžiai yra tie, kurie linksniuojami pagal III-ąją daiktavardžių linksniuotę.

Šiame skyrelyje aptarsime pirmosios grupės būdvardžius. Apie antrosios grupės būdvardžius, kaip ir apie III-ąją daiktavardžių linksniuotę, bus kalbama kitame knygelės skyriuje.

1.9. BŪDVARDŽIAI, LINKSNIUOJAMI PAGAL I–II DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIUOTĘ

Visi šios grupės būdvardžiai yra trijų galūnių. Jos gali būti dvejopos, pvz.,
-us, -a, -um (*nōtus, nōta, nōtum*)
-er, -(e)ra, -(e)rum (*tener, tenera, tenerum; pulcher, pulchra, pulchrum*)

Žodynuose būdvardžiai tradiciškai pateikiami pirmiausia nurodant *masculinum*, po to *femininum* ir *neutrum* formų galūnes:

superbus (išdidus), -a (išdidi), -um (sakoma apie kažką išdidų niekatosios g.)

Masculinum ir *neutrum* giminių būdvardžiai linksniuojami pagal II-ąją daiktavardžių linksniuotę (kaip žodžiai *amicus, faber* arba *signum*), o *femininum* – pagal I-ąją (kaip *silva, puella*).

Sg.

Nōm. clārus, clāra, clārum

Gen. clārī, clārae, clārī

Dat. clārō, clārae, clārō

Acc. clārum, clāram, clārum

Abl. clārō, clārā, clārō

Voc. clāre, clāra, clārum

Pl.

Nōm. clārī, clārae, clāra

Gen. clārōrum, clārārum, clārōrum

Dat. clārīs, clārīs, clārīs

Acc. clārōs, clārās, clāra

Abl. clārīs, clārīs, clārīs

Voc. = *Nōm.*

Būdvardžių su galūnėmis *-er*, *-(e)ra*, *-(e)rum* linksniavimas skiriasi nežymiai. Svarbu atkreipti dėmesį į kamiengalio balsį: būdvardyje *tener*, *tenera*, *tenerum* kamiengalio *e* išlieka, o būdvardis *pulcher*, *pulchra*, *pulchrum* jį praranda. Apie kamiengalio balsio iškritimą mums sufleruoja žodynas, kita vertus, lengva pasitikrinti pagal *sg. nōm.* moteriškosios giminės formą. Jeigu joje kamiengalio balsis yra, jis bus ir visoje paradigmoje⁴. Ir priešingai, jei *sg. nōm.* moteriškosios giminės būdvardis kamiengalio balsio neturi, jo nebus ir paradigmoje.

Sg.

Nōm. tener, tenera, tenerum || pulcher, pulchra, pulchrum

Gen. tenerī, tenerae, tenerī || pulchrī, pulchrae, pulchrī

Dat. tenerō, tenerae, tenerō || pulchrō, pulchrae, pulchrō

Acc. tenerum, teneram, tenerum || pulchrum, pulchram, pulchrum

Abl. tenerō, tenerā, tenerō || pulchrō, pulchrā, pulchrō

Voc. = *Nōm.*

Pl.

Nōm. tenerī, tenerae, tenera || pulchrī, pulchrae, pulchra

Gen. tenerōrum, tenerārum, tenerōrum || pulchrōrum, pulchrārum, pulchrōrum

Dat. tenerīs, tenerīs, tenerīs || pulchrīs, pulchrīs, pulchrīs

Acc. tenerōs, tenerās, tenera || pulchrōs, pulchrās, pulchra

Abl. tenerīs, tenerīs, tenerīs || pulchrīs, pulchrīs, pulchrīs

Voc. = *Nōm.*

4 Paradigmà (iš gr. *paradeigma* – pavyzdys) vadinama žodžių kaitybės formų sistema – asmenavimo, linksniavimo ar kirčiavimo pavyzdys.

EXERCITIUM IV. Atsižvelgdami į prasmę ir giminę, sudarykite žodžių junginius, vienam daiktavardžiui galite priskirti ir kelis būdvardžius, pvz.: bellum clārum, nōtum.

bellum, ī n (karas)
tabula, ae f (lentelė)
incola, ae m (gyventojas)
amicus, ī m (draugas)
puella, ae f (mergaitė)
verbum, ī n (žodis)
laurus, ī f (lauras, lauro medis)

altus, -a, -um (aukštas, 3)⁵
tener, -a, -um (švelnus, 3)
clārus, -a, -um (garsus, 3)
bonus, -a, -um (geras, 3)
pulcher, -chra, -chrum (gražus, 3)
parvus, -a, -um (mažas, 3)
nōtus, -a, -um (žinomas, 3)
faustus, -a, -um (laimingas, 3)

EXERCITIUM V. Suderinkite būdvardį su daiktavardžiu ir išlinksniuokite:

ager, agrī m (laukas) | arvus, -a, -um (ariamas, 3)
incola, ae m (gyventojas) | novus, -a, -um (naujas, 3)
stēlla, ae f (žvaigždė) | diurnus, -a, um (dienos, dieninis, 3)
templum, ī n (šventykla) | altus, -a, -um (aukštas, 3)

5 Čia ir toliau skaitmeninė santrumpa „3“ žymimos trys giminės formos.

II.

2.1. VEIKSMAŽODIS (VERBUM)

Lotynų kalbos veiksmažodis turi šias gramatines kategorijas:

1. asmenį (lot. *persōna*)
2. skaičių (lot. *numerus*)
3. laiką (lot. *tempus*)
4. rūšį (lot. *genus*; g. *āctīvum* – veikiamoji r., g. *passīvum* – neveikiamoji r.)
5. nuosaką (lot. *modus*; m. *indicātīvus* – tiesioginė n., m. *imperātīvus* – liepiamoji n., m. *coniūctīvus* – tariamoji n.)

Veiksmažodžių laikai:

1. *praesēns* (esamasis: „skaitau“)
2. *imperfectum* (būstasis neatliktinis, kad nepainiotume su kitais būtaisiais laikais, liet. jį vadinsime tiesiog imperfektu: „skaičiau“, „skaitydavau“)
3. *futūrum I* (būsimasis: „skaitysiu“)
4. *perfectum* (būstasis atliktinis, lietuviškai perfektas: „perskaičiau“)
5. *plūsquamperfectum* (lietuviškai pliuskvamperfektas; kai kalbama apie du praeityje įvykusius veiksmus, šis laikas reiškia būtąjį veiksmą, įvykusį anksčiau už kitą: „buvau perskaitęs“)
6. *futūrum II* (būsimasis atliktinis; kai kalbama apie du ateityje vyksiančius veiksmus, šis laikas vartojamas išreikšti veiksmui, įvyksiančiam anksčiau už kitą: „būsiu perskaitęs“)

Veiksmažodžių laikai skirstomi į dvi grupes:

1. infekto, arba eigos, neatliktiniai (*infectus* „neatliktas, nepadarytas“):
praesēns, imperfectum, futūrum I;
2. perfekto, arba įvykio, atliktiniai (*perfectus* „baigtas, atliktas“):
perfectum, plūsquamperfectum, futūrum II.

2.2. PAGRINDINĖS VEIKSMAŽODŽIO FORMOS

Lotynų kalbos veiksmažodis dažniausiai turi keturias pagrindines formas.

Iš jų kaminų padaromos visos kitos veiksmažodinės formos:

canto, cantāvi, cantātum, cantāre (dainuoti)
doceo, docuī, doctum, docēre (mokyti, lavinti)

scribo, scrīpsī, scriptum, scribere (rašyti)
dormio, dormīvī, dormitum, dormīre (miegoti)

I pagr. f. – infekto forma (*praesēns indicātīvī āctīvī*, sg. 1 a.); *canto* „aš dainuoju“

II pagr. f. – perfekto forma (*perfectum ind. āct.* sg. 1 a.); *cantāvī* „aš padainavau“

III pagr. f. – supynas (lot. *supīnum*), arba siekinys; *cantātum* „dainuotų“

IV pagr. f. – bendratis (lot. *īnfīnītīvus*); *cantāre* „dainuoti“. Tai taip pat infekto forma.

NB!

Iš infekto (kitaip – *praesēns*) kamieno padaromi *praesēns*, *imperfectum* ir *futūrum I* veikiamosios ir neveikiamosios rūšies laikai bei *modus imperātīvus*.

Iš perfekto kamieno padaromi *perfectum*, *plūsquamperfectum* ir *futūrum II* veikiamosios rūšies laikai.

Iš supyno kamieno padaromi *perfectum*, *plūsquamperfectum* ir *futūrum II* neveikiamosios rūšies laikai.

2.3. PAGRINDINIŲ VEIKSMAŽODŽIO FORMŲ PATEIKIMAS

ŽODYNUOSE

Žodynuose veiksmažodžio formos gali būti pateikiamos dvejopai.

Pirmasis būdas (jis naudojamas visose vadovėlio *Elementa Latīna* laidose):

nāvigo, āvī, ātum, āre (plaukti laivu).

Santrumpas išskleidę gauname:

nāvigo, nāvīgāvī, nāvīgātum, nāvīgāre.

Pateikiant šiuo būdu, pirmiausia eina infekto forma (*praesēns ind. āct.* sg. 1 a.), po to perfekto forma (*perfectum ind. āct.* sg. 1 a.), supynas (siekinys) ir vėl infekto forma (*īnfīnītīvus praesentis āct.*, arba liet. esamojo laiko bendratis).

Antrasis būdas (naudojamas Kazimiero Kuzavinio *Lotynų-lietuvių kalbų žodyno* fizinėje ir skaitmeninėje versijose) pagrįstas kitokiu formų eiliškumu:

nāvig|o, āre, āvī, ātum.

Santrumpas išskleidę gauname:

nāvig|o, nāvīgāre, nāvīgāvī, nāvīgātum.

Pagal šį užrašymo variantą pirmiausia duodamos dvi infekto formos (*praesēns ind. āct. sg. 1 a. ir infinitīvus praesentis āct.*), po jų eina perfekto forma (*perfectum ind. āct. sg. 1 a.*) ir supynas (siekinys).

2.4. VEIKSMAŽODŽIŲ ASMENUOTĖS

Skiriamos keturios veiksmažodžių asmenuotės ir vienas asmenavimo tipas, vadinamas mišriuoju. Kai kurie autoriai jį laiko savarankiška V-ąja asmenuote.

NB! Asmenuotės skiriamos pagal infekto kamiengalį. Patogiausia žiūrėti į infinityvo, kitaip bendraties, formą. Infekto kamieną gauname iš jos atėmę bendraties galūnę -re.

I asmenuotei priklauso veiksmažodžiai, kurių infekto kamienas baigiasi **balsiu -ā**: nāvīgā(re)

II asmenuotei priklauso veiksmažodžiai, kurių infekto kamienas baigiasi **balsiu -ē**: docē(re)

III asmenuotei priklauso veiksmažodžiai, kurių infekto kamienas baigiasi **priebalsiu**: scrib(ere) kamiengalio balsis **ē**, būdamas trumpas, kamiengalyje „neišsilaiko“. Kitaip tariant, jei žodyne pateikta bendraties formą su **e** be ilgumo ženkle (be brūkšnelio viršuje), tai veiksmažodis priklauso III asm.

IV asmenuotei priklauso veiksmažodžiai, kurių infekto kamienas baigiasi **balsiu -ī**: dormī(re).

Mišriajam asmenavimo tipui priklauso III asmenuotės veiksmažodžiai, kurių bendratis baigiasi **-ere** (kamiengalis trumpas kaip III asm.), tačiau pirmoji pagr. forma baigiasi **-io** (kaip IV asm. veiksmažodžių).

Mišriosios asmenuotės veiksmažodžių nėra daug, vieni iš populiariausių yra šie:

facio, fēcī, factum, ere (daryti)

fugio, fūgī, fugitum, ere (bėgti)

capio, cēpī, captum, ere (imti, griebti, čiupti)

cupio, īvī, itum, ere (norėti, trokšti)

jacio, jēcī, jactum, ere (mesti, sviesti)

cōnspicio, spēxī, spectum, ere (pamatyti, išvysti)

2.5. PRAESĖNS INDICĀTĪVĪ ĀCTĪVĪ (TIESIOGINĒS NUOSAKOS VEIKIAMOSIOS RŪŠIES ESAMASIS LAIKAS)

Praesēns ind. āct. padaromas iš infekto kamieno ir galūnių, *sg.*: -o, -s, -t; *pl.*: -mus, -tis, -nt.

I asmenuotė
cantā(re)

Asmuo	Sg.	Pl.
1.	cantō* (aš dainuoju)	cantā-mus (mes dainuojame)
2.	cantā-s (tu dainuoji)	cantā-tis (jūs dainuojate)
3.	canta-t (jis, ji dainuoja)	canta-nt (jie, jos dainuoja)

*cantō** – istorinė *sg.* 1 a. forma buvo *cantao*, laikui bėgant, balsiai *a* ir *o* susiliejo į *ō*. Šis pokytis būdingas tik I asmenuotės veiksmažodžių *praesēns ind. āct. sg.* 1 a.

II asmenuotė
docē(re)

Asmuo	Sg.	Pl.
1.	doce-ō (aš mokau)	docē-mus (mes mokome)
2.	docē-s (tu mokai)	docē-tis (jūs mokote)
3.	doce-t (jis, ji moko)	doce-nt (jie, jos moko)

III asmenuotė
scrib(ere)

Asmuo	Sg.	Pl.
1.	scrib-ō (aš rašau)	scrib-i-mus (mes rašome)
2.	scrib-i-s (tu rašai)	scrib-i-tis (jūs rašote)
3.	scrib-i-t (jis, ji rašo)	scrib-u-nt (jie, jos rašo)

NB! III asmenuotėje vietoje nukritusio kamiengalio trumpojo balsio **e** atsiranda jungiamieji **i/u**.

III asmenuotės mišrusis tipas
cupio, ėvī, ėtum, cup(ere)

Asmuo	Sg.	Pl.
1.	cupi-ō (aš noriu)	cupi-mus (mes norime)
2.	cupi-s (tu nori)	cupi-tis (jūs norite)
3.	cupi-t (jis, ji nori)	cupi-u-nt (jie, jos nori)

IV asmenuotė
dormī(re)

Asmuo	Sg.	Pl.
1.	dormi-ō (aš miegu)	dormī-mus (mes miegame)
2.	dormī-s (tu miegi)	dormī-tis (jūs miegate)
3.	dormi-t (jis, ji miega)	dormi-u-nt (jie, jos miega)

Veiksmažodis *sum, fuī, –, esse* „būti“

Veiksmažodis „būti“, bene pagrindinis visose kalbose, yra netaisyklingas, asmenuojamas pagal savą paradigmą. Tiems, kurie mokėsi prancūzų kalbos, jis pasirodys beveik „pažįstamas“.

Asmuo	Sg.	Pl.
1.	sum (aš esu)	sumus (mes esame)
2.	es (tu esi)	estis (jūs esate)
3.	est (jis, ji yra)	sunt (jie, jos yra)

2.6. IMPERĀTĪVUS ĀCTĪVĪ (LIEPIAMOJI NUOSAKA)

Liepiamoji nuosaka turi du asmenis: vieną sg. (liepiame „tu daryk!“) ir vieną pl. (liepiame „jūs darykite!“).

Sg. 2 a. sudaro grynas infekto kamienas,

pl. 2 a. padaromas prie infekto kamieno pridedant -te.

Sg. 2 a.	Pl. 2 a.
cantā! (tu dainuok!)	cantā-te! (jūs dainuokite!)
docē! (tu mokyk!)	docē-te! (jūs mokykite!)
scrib-e! (tu rašyk!)	scrib-i-te! (jūs rašykite!)
dormī! (tu miegok!)	dormī-te! (jūs miegokite)

2.7. PAGRINDINIAI LOTYNŲ KALBOS PRIELINKSNIAI (PRAEPOSITIONĖS)

Dauguma lotynų kalbos prielinksnių vartojami su **acc.** linksnium:

ad – prie, pas, iki, į
ante – prieš (laiko ir vietos reikšmė)
apud – pas, prie, ties
contrā – prieš
inter – tarp
per – per
post – už, po
praeter – palei, pro šalį, išskyrus
propter – arti, greta; dėl, už
trans – per, už, anapus.

Kai kurie prielinksniai vartojami su **abl.** Palyginti su pirmąja grupe, jų yra žymiai mažiau:

ā (ab) – nuo, iš; dėl (ab vartojamas tada, kai po jo einantis žodis prasi-
deda balsiu arba raide h)
cum – su, drauge, kartu
dē – nuo, iš
prae – priešais, prieš; dėl, iš
prō – prieš, priešais; ant, iš; už, dėl; už, vietoje ko
sine – be
ē (ex) – iš, nuo; dėl.

NB! Prielinksnis **in** gali būti vartojamas ir su **acc.**, ir su **abl.**
in + **acc.** reiškia kryptį (į kur): *in Italiam* „į Italiją“
in + **abl.** reiškia vietą (kur, kame) *in Italiā* „Italijoje“.

EXERCITIUM VI. Išverskite į lietuvių kalbą.

Cōgito ergō sum. Ex librīs. Licentia poētica. Margarītās ante porcōs. Haud semper errat fāma. Mercurius deus inter terram et caelum volat. Inter bella et perīcula nōn est locus ōtiō. Dum virī agrōs arant, liberī in hortis ambulant. Pueri, ubi estis? – Hic sumus, magister!

EXERCITIUM VII. Išverskite į lietuvių kalbą.

1. **Dē Graecōrum et Romanōrum deīs**

Graeci et Romānī antiqui nōn ūnum Deum, ut Christiānī, sed multōs deōs deāsque colunt. Prīmus in numerō deōrum et maximus Juppiter, filius Sātūrnī et Rhēae, est. Locus, ubi Juppiter sedet et mundi imperium tenet, est Olympus altus, stellīs vicīnus. Inde deus deōrum, dominus caelī et mundi tonat et fulminat: equi rapidi deī per tōtum mundum volant. Sī clipeō quatit, ventōs et procellās in terram mittit. Idem grātiā suā natūrā tranquillat. Uxor deī maximī Jūno est, dea nuptiārū.

2. Per aspera ad astra! Vetō. Equus Trōjānus. Mala gallīna, malum ōvum. Ante portās est bellum. Inimīcī saepe verum dicunt, amīcī nunquam.

EXERCITIUM VIII. Išverskite į lietuvių kalbą.

1. **Dē Graecōrum et Romanōrum deīs** (tęsinys)

Secundus Sātūrnī filius Neptūnus, deus ōceanī est. Neptūnus et uxor eius* Amphitrīta ōceanum rēgnant. Mare tranquillum est, si deus aquārū per undās equīs suis procēdit. Sī autem irā commōtus tridente** dividit aquās, flūctuat ōceanus magnus.

2. Nōn scholae, sed vitae discimus. Verba movent, exempla trahunt. Dum docēmus, discimus (Seneca). Parvō est natūra contenta (Cicero). Epistula nōn ērubēscit. Nunquam errat, quī nihil agit. Bellum gerunt contrā arma verbīs (Cicero). Crēdō. Natūra nihil facit frūstrā.

(Komentarai: eius* – įvardžio „jis“ *sg. gen.*; tridente** – *sg. abl.* nuo *tridens* „trišakis“.)

EXERCITIUM IX. Išverskite į lietuvių kalbą.

1. **Dē Graecōrum et Romanōrum deīs** (pabaiga)

Sātūrnī tertius filius Plūto est, horridus dominus umbrārū, deus inferōrum. Plūto et uxor eius* Prōserpina, filia Cereris**, deae agricultūrae, sub terrā habitant, ibique divitiās magnās – argentum et ferrum et aurum et gemmās variās – tenent. Juppiter multōs liberōs

habet. Minerva dea sapientiae et bellī est; Diāna rēgīna silvārum et dea lūnae; Apollo, frāter Dianae, deus artis*** et scientiārum, patrōnus poētārum; Venus, dea pulchra et praeclāra amōris****. Marītus eius Vulcānus est. Mārs est deus bellī et pugnārum. Bacchus laetus deus vīnī est et ūvārum. Deī deaeque in Olympō habitant. Multa templa et ōrācula deīs sacra sunt.

3. Ōtium post negōtium. Prō domō suā. Post hoc***** nōn est propter hoc. In memoriā. Sub rosā. Sine cūrā. Exempli grātiā.

(Komentarai: eius* – įvardžio „jis“ *sg. gen.*; Cereris** – *sg. gen.* nuo *Cerēs* „Cerera“; artis*** – *sg. gen.* nuo *ars* „menas“; amōris**** – *sg. gen.* nuo *amor* „meilė“; hoc***** – *sg. nōm.* ir *acc.* nuo *hoc* „tai“.)

EXERCITIUM X. Išverskite į lietuvių kalbą.

1. Prō patriā pugnāmus. 2. Saepe in silvā ambulō et bēstiās observō. 3. Poētae dē glōriā patriae scrībunt. 4. Et sub terrā bēstiae vivunt. 5. Natūra nihil sine causā gignit. 6. Occlūde jānuam!

III.

3.1. ĮVARDIS (PRŪNŌMEN)

Lotynų kalbos įvardžiai pagal reikšmę skirstomi į asmeninius (*prōnōmina persōnālia*), sangražinį (*prōnōmen reflexivum*), savybinius (*prōnōmina possessiva*), parodomuosius (*prōnōmina dēmōnstrātiva*), pažymimąjį (*prōnōmen dēterminātivum*), klausiamuosius (*prōnōmina interrogātiva*), santykinius (*prōnōmina relātiva*), neapibrėžiamuosius (*prōnōmina indēfīnīta*). Kai kuriuos iš minėtųjų aptarsime mūsų kurse.

Asmeniniai įvardžiai (Prōnōmina persōnālia)
ego (aš), *tū* (tu), *nōs* (mes), *vōs* (jūs)

	Sg.	Sg.
	1 asmuo	2 asmuo
<i>Nōm.</i>	<i>ego</i> (aš)	<i>tū</i> (tu)
<i>Gen.</i>	<i>meī</i> (manęs)	<i>tuī</i> (tavęs)
<i>Dat.</i>	<i>mihi</i> (man)	<i>tibi</i> (tau)
<i>Acc.</i>	<i>mē</i> (mane)	<i>tē</i> (tave)
<i>Abl.</i>	<i>mē</i> (manimi / manyje)	<i>tē</i> (tavimi / tavyje)
	<i>Pl.</i>	<i>Pl.</i>
<i>Nōm.</i>	<i>nōs</i> (mes)	<i>vōs</i> (jūs)
<i>Gen.*</i>	<i>nostrī</i> (mūsų) / <i>nostrum*</i> (iš mūsų)	<i>vestrī</i> (jūsų) / <i>vestrum*</i> (iš jūsų)
<i>Dat.</i>	<i>nōbīs</i> (mums)	<i>vōbīs</i> (jums)
<i>Acc.</i>	<i>nōs</i> (mus)	<i>vōs</i> (jus)
<i>Abl.</i>	<i>nōbīs</i> (mumis / mumyse)	<i>vōbīs</i> (jumis / jумыse)

Gen. pl.* turi dvi reikšmes; antroji reiškia dalį, atskirtą iš visumos (tai *gen. partitīvus*, arba neapibrėžto kiekio kilmininkas): *ūnus nostrum* (vienas iš mūsų), *ūnus vestrum* (vienas iš jūsų).

3.2. SANGRĄŽINIS ĮVARDIS (PRŪNŌMEN REFLEXĪVUM)

Sg.

Nōm. –

Gen. suī (savęs)

Dat. sibi (sau)

Acc. sē (save)

Abl. sē (savimi / savyje)

NB! Sangrąž. įv. neturi *nōm.* Be to, jo vienaskaitos forma vartojama ir daugiskaitine reikšme: *puella sē ornat* („mergaitė puošiasi“) ir *puellae sē ornant* („mergaitės puošiasi“). Tačiau *tu tē ornas* („tu puošiesi“), *ego mē orno* („aš puošiuosi“) ir t. t.

NB! Prielinksnis *cum* junginiuose su asmeniniais arba savybiniais įvardžiais vartojamas tik postpoziciškai (eina po įvardžio): *mēcum* („su mani“), *tēcum* („su tavimi“), *sēcum* („su savimi“), *nobīscum* („su mumis“), *vobīscum* („su jumis“).

3.3. SAVYBINIAI ĮVARDŽIAI (PRŪNŌMINA POSSESSĪVA)

Savybiniai įvardžiai yra padaryti iš asmeninių įvardžių ir sangrąžinio įvardžio. Gramatiškai jie tapatūs su I–II linksniuotės būdvardžiais:

meus, mea, meum „mano, maniškis“; **noster, nostra, nostrum** „mūsų, mūsųškis“

tuus, tua, tuum „tavo, taviškis“; **vester, vestra, vestrum** „jūsų, jūsiškis“
suus, sua, suum „savo, saviškis“.

Savybinių įvardžių darybos grandinė:

ego → **meus, mea, meum** → nōs → **noster, nostra, nostrum**

tū → **tuus, tua, tuum** → vōs → **vester, vestra, vestrum**

sangrąž. įv. → **suus, sua, suum**

NB! Įvardis **suus, sua, suum** nurodo tik trečiuosius asmenis.

Savybinių įvardžių vartojimas:

Sg.

legō librum **meum** (pažod.: „aš skaitau mano knygą“)

legis librum **tuum** („tu skaitai tavo knygą“)
legit librum **suum** („jis, ji skaito savo knygą“)

Pl.

legimus librum **nostrum** („mes skaitome mūsų knygą“)
legitis librum **vestrum** („jūs skaitote jūsų knygą“)
legunt librum **suum** („jie, jos skaito savo knygą“)

Tokia savybinių įvardžių vartoseną būdinga anglų, vokiečių prancūzų kalboms.

EXERCITIUM XI. Išverskite į lietuvių kalbą.

1. Si tū et Tullia valētis, bene est; ego et Cicero meus valēmus. 2. Ubi mihi filius est? 3. Nēmo nostrum vitiō caret. 4. Cūr mē querelis examinās tuīs? (Horātius) 5. Mē ad cēnam vocā. 6. Vita aliēna est nōbīs magistra. 7. Venimus tēcum ad meum amīcum. 8. Dē malīs nostrīs tū prius audīs, quam ego. 9. Nōn credimus tibi. 10. Vir doctus in sē semper dīvitiās habet.

3.4. PARODOMIEJI ĮVARDŽIAI (PRŪNŌMINA DĖMŌNSTRĀTĪVA)

is, ea, id (jis, ji, tai)

	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>Nōm.</i>	is, ea id	eī (iī), eae, ea
<i>Gen.</i>	eius	eōrum, eārum, eōrum
<i>Dat.</i>	eī	eīs (iīs)
<i>Acc.</i>	eum, eam, id	eōs, eās, ea
<i>Abl.</i>	eō, eā, eō	eīs (iīs)

Įvardis **idem, eadem, idem** (tas pats, ta pati, tas pat)

Įvardis **idem, eadem, idem** sudarytas iš parodomojo įvardžio **is, ea, id** ir postpozicinės dalelės **-dem**.

	<i>Sg.</i>	<i>Pl.</i>
<i>Nöm.</i>	īdem, eadem, idem	eīdem, eaedem, eadem
<i>Gen.</i>	eiusdem	eōrundem, eārundem, eōrundem
<i>Dat.</i>	eīdem	eīsdem
<i>Acc.</i>	eundem, eandem, idem	eōsdem, eāsdem, eadem
<i>Abl.</i>	eōdem, eādem, eōdem	eīsdem

Sg. acc. ir *pl. gen.* **-m** dėl asimiliacijos prieš **d** virto **-n**.

3.5. ĮVARDINIAI BŪDvardžiai (ADIECTIVA PRŪNŌMINĀLIA)

Įvardiniai būdvardžiai gramatiškai labai panašūs į I–II linksniuotės būdvardžius. Tik *sg. gen.* ir *dat.* jie turi formas, būdingas kai kurių įvardžių linksniavimo paradigmai: *sg. gen.* **-ius**; *dat.* **-i**.

ūnus, a, um – „vienas“
sōlus, a, um – „tik vienas, vienintelis“
tōtus, a, um – „visas, ištisas“
ūllus, a, um – „kažkoks“
nūllus, a, um – „joks“
uter, utra, utrum – „katras“
neuter, neutra, neutrum – „niekatras“
alter, era, erum – „kitas, antras“
alius, alia, aliud – „kitas“

Linksniavimo pavyzdys

nūllus, nūlla, nūllum

	<i>Sg.</i>			<i>Pl.</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>Nöm.</i>	nūllus	nūlla	nūllum	nūllī	nūllae	nūlla
<i>Gen.</i>	nūlliūs	nūlliūs	nūlliūs	nūllōrum	nūllārum	nūllōrum
<i>Dat.</i>	nūllī	nūllī	nūllī	nūllīs	nūllīs	nūllīs
<i>Acc.</i>	nūllum	nūllam	nūllum	nūllōs	nūllās	nūlla
<i>Abl.</i>	nūllō	nūllā	nūllō	nūllīs	nūllīs	nūllīs

Pagal tą pačią paradigmą linksniuojami įvardžiai *ūnus, a, um*; *sōlus, a, um*; *tōtus, a, um*; *ūllus, a, um*.

Pastabos:

1. Linksniuojant *alter, altera, alterum* balsis **e** neiškrenta (plg. būdvardžius *liber, libera, liberum* arba *miser, misera, miserum*).
2. Įvardinio būdvardžio *alius, alia, aliud* sg. nōm. *neutrum* turi archajišką galūnę **-d**.
3. *Alius* neturi savos sg. gen. formos, todėl ją „skolinasi“ iš *alter – alterius*, sg. dat. – *alii*.
4. Junginys „alter..., alter...“ verčiamas kaip „vienas..., kitas...“; „alius..., alius..., alius...“ verčiamas kaip „vienas..., antras..., trečias...“

EXERCITIUM XII. Išverskite į lietuvių kalbą.

1. Alter ego. Sibi parat malum, quī alterī parat. In poētīs nōn Homērō sōlī locus est. Malum est aliud dicere, aliud sentīre. Multīs nocet, quī ūnī injūriam facit. Omnia* mea mēcum portō. Nec tēcum possum vīvere, nec sinē tē (Martialis).
(Omnia* – pl. nōm. ir acc. *neutrum* g. nuo būdvardžio *omnis*, e.)
2. Išlinksniuokite junginius:
meum studium Latīnum; collēga cārus

3.6. IMPERFECTUM INDICĀTĪVĪ ĀCTĪVĪ (TIESIOGINĖS NUOSAKOS VEIKIAMOSIOS RŪŠIES IMPERFEKTAS)

Imperf. ind. āct. padaromas prie infekto kamieno pridėdant priesagą **-bā-** (I–II asmenuotės veiksmožodžiams) arba **-ēbā-** (III–IV asm. veiksm.) ir galūnes: sg. **-m, -s, -t**; pl. **-mus, -tis, -nt**.

I–II asmenuotės
cantā(re); docē(re)

Asmuo	Sg.		Pl.	
	I asmen.	II asmen.	I asmen.	II asmen.
1.	cantā-ba-m	docē-ba-m	cantā-bā-mus	docē-bā-mus
2.	cantā-bā-s	docē-bā-s	cantā-bā-tis	docē-bā-tis
3.	cantā-ba-t	docē-ba-t	cantā-ba-nt	docē-ba-nt

III–IV asmenuotės
scrib(ere); dormi(re)

Asmuo	Sg.		Pl.	
	III asmen.	IV asmen.	III asmen.	IV asmen.
1.	scrib-ēba-m	dormi-ēba-m	scrib-ēbā-mus	dormi-ēbā-mus
2.	scrib-ēbā-s	dormi-ēbā-s	scrib-ēbā-tis	dormi-ēbā-tis
3.	scrib-ēba-t	dormi-ēba-t	scrib-ēba-nt	dormi-ēba-nt

NB! Mišriosios asmenuotės veiksmazodis **cupio, īvī, ītum, cup(ere) imperf. ind. āct.** asmenuojamas kaip IV-osios asmenuotės veiksmazodis **dormī(re).**

Veiksmazodis *sum, fui, –, esse* „būti“

	Sg.	Pl.
1.	er-a-m	er-ā-mus
2.	er-ā-s	er-ā-mus
3.	er-a-t	er-a-nt

EXERCITIUM XIII. Parašykite *imperfectum ind. āct.* veiksmazodžių atitinkamo asmens kitą skaičių, pvz.: *legēbās* = 2 a. *sg.* → 2 a. *pl.* = *legēbātis*

1. dabant –
2. vidēbāmus –
3. constituēbātis –
4. dicēbam –
5. discēbant –
6. docēbās –

3.7. FUTŪRUM I INDICĀTĪVĪ ĀCTĪVĪ (TIESIOGINĖS NUOSAKOS VEIKIAMOSIOS RŪŠIES FUTŪRUM I)

Futūrum I ind. āct. daryba kiek sudėtingesnė nei ką tik aptarto *imperfectum*. I–II asmenuočių veiksmazodžiams prie infekto kamieno pridedama priesaga **-b-** ir *praesēns* galūnės (*sg.* **-o, -s, -t; pl.** **-mus, -tis, -nt**). III–IV asm. veiksmazodžiams reikalinga priesaga **-a-** (**-e-**) ir *imperfectum* galūnės (*sg.* **-m, -s, -t; pl.** **-mus, -tis, -nt**).

I–II asmenuotės
cantā(re); docē(re)

Asmuo	Sg.		Pl.	
	I asmen.	II asmen.	I asmen.	II asmen.
1.	cantā-b-ō	docē-b-ō	cantā-bi-mus	docē-bi-mus
2.	cantā-bi-s	docē-bi-s	cantā-bi-tis	docē-bi-tis
3.	cantā-bi-t	docē-bi-t	cantā-bu-nt	docē-bu-nt

III–IV asmenuotės
scrib(ere); dormi(re)

Asmuo	Sg.		Pl.	
	III asmen.	IV asmen.	III asmen.	IV asmen.
1.	scrib-a-m	dormi-a-m	scrib-ē-mus	dormi-ē-mus
2.	scrib-ē-s	dormi-ē-s	scrib-ē-tis	dormi-ē-tis
3.	scrib-e-t	dormi-e-t	scrib-e-nt	dormi-e-nt

NB! Mišriosios asmenuotės veiksmažodis **cupio, ivi, itum, cup(ere) futūrum I ind. āct.** asmenuojamas kaip IV-osios asmenuotės veiksmažodis **dormi(re)**.

Veiksmažodis *sum, fui, –, esse* „būti“

	Sg.	Pl.
1.	er-ō	er-i-mus
2.	er-i-s	er-i-tis
3.	er-i-t	er-u-nt

EXERCITIUM XIV. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Verōs amīcōs pecūniā nōn parābitis.
 2. In oppidō, sī licēbit, manēbō.
 3. Stellās caelī nunquam numerābitis.
 4. Nulla contrōversia mihi tēcum erit.
 5. „Crās, crās, – ait corvus, – mūtābō colōrem*.
- (colōrem* – sg. acc. nuo *color* „spalva“.)

IV.

4.1. TREČIOJI DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIUOTĖ (DĒCLĪNĀTIŌ TERTIA)

Pagal trečiąją linksniuotę linksniuojama didelė dalis lotynų kalbos daiktavardžių. Šiai linksniuotei priklauso visų trijų giminių daiktavardžiai, kurie vienaskaitos genetyve turi galūnę **-is**.

Trečiosios linksniuotės daiktavardžiai skiriami į lygiaskiemenius ir nelygiaskiemenius. Lygiaskiemeniai yra tie, kurių *sg. nōm.* ir *gen.* turi vieno-
dą skiemenų skaičių (vulpēs, vulpis f – lapė; avis, avis f – paukštis). Nelygiaskiemeniai daiktavardžiai *sg. gen.* turi daugiau skiemenų nei *nōm.* (ars, artis f – menas, amatas; gladiātor, gladiatōris m – gladiatorius).

Trečioji linksniuotė turi tris linksniavimo tipus: priebalsinį, balsinį ir mišrųjį.

4.2. PRIEBALSINIS LINKSNIAVIMO TIPAS

Pagal priebalsinį tipą linksniuojami visų trijų giminių nelygiaskiemeniai daiktavardžiai, kurių kamienas baigiasi vienu priebalsiu.

Prisiminkime! Kamienas gaunamas atėmus *sg. gen.* galūnę.

Linksniuosime šiuos žodžius:

homo, inis m – žmogus;

lĕx, lĕgis f – įstatymas;

tempus, oris n – laikas.

<i>Singulāris</i>			
	<i>masculinum</i>	<i>fēmininum</i>	<i>neutrum</i>
<i>Nōm.</i>	homo	lĕx	tempus
<i>Gen.</i>	homin-is	lĕg-is	tempor-is
<i>Dat.</i>	homin-ī	lĕg-ī	tempor-ī
<i>Acc.</i>	homin- em	lĕg- em	tempus
<i>Abl.</i>	homin- e	lĕg- e	tempor- e
<i>Voc.</i>	homo	lĕx	tempus

	<i>Plūrālis</i>		
	<i>masculinum</i>	<i>fēmininum</i>	<i>neutrum</i>
<i>Nōm.</i>	homin-ēs	lēg-ēs	tempor- a
<i>Gen.</i>	homin- um	lēg- um	tempor- um
<i>Dat.</i>	homin-ibus	lēg-ibus	tempor-ibus
<i>Acc.</i>	homin-ēs	lēg-ēs	tempor- a
<i>Abl.</i>	homin-ibus	lēg-ibus	tempor-ibus
<i>Voc.</i>	homin-ēs	lēgēs	tempora

NB! Būdingieji linksnīai: *sg. acc. (m, f) -em; abl. -e*
pl. gen. -um; nōm. ir acc. (n) -a

Išimty. Pagal priebalsnī tipą linksniuojami šie daiktavardžiai: **senex, senis** *m* „senis“; **parēns, entis** *m, f* „gimdytojas, -a“; **pater, patris** *m* „tėvas“; **māter, mātris** *f* „motina“; **canis, is** *m, f* „šuo, kalaitė“; **iuvenis, is** *m, f* „jau-nuolis, ė“; **frāter, frātris** *m* „brolis“.

EXERCITIUM XV. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Dē Homērī carminibus
 Nōta sunt carmina Homērī, clārī Graecōrum poētae. Dē patriā et vitā Homērī multae fabulae exsistunt. Dē certāminibus et pugnīs Graecōrum et Trojanōrum, dē irā Achillis, dē fortitūdine Patroclī, dē morte Hectoris in carminibus Homērī sermo est. Magnīs laudibus virtūtēs et audāciam mīram Achillis laudat Homērus. In poēmatibus Homērī multa alia exempla clāra fortitūdinis invenīmus.
2. Dē leōnibus
 Leo est incola Asiae et Āfricae, in Eurōpā leōnes nōn habitant. Figūra leōnis est rēgia, leo est rēx bēstiārū. Color leōnum varius est, Asia leōnēs nigrōs habet. Leōnī propria est audācia. Leo est terror hominum et bēstiārū. Praeda leōnum saepe sunt aliae bēstiae. Leōnes hominibus etiam nocent.
3. Repetitio est māter studiōrum. Sine lēgibus nūlla est cīvitas. In pāce litterae flōrent. Laus praemium virtūtis est. Ō tempora, ō mōrēs! (Cicero)
4. Victōrī magnum praemium erit glōria. Cibus animī sunt bonī et pulchrī sermōnēs. Īra odium generat, concordia nūtrit amōrem. Caecus nōn jūdicat dē colōre. Horātius auream mediocritātem

diligīt. Crūdēlītās māter avāritiae est. Leōnem mortuum etiam catuli mordent. Ēloquentia ōrātōrum movet animōs nostrōs. Barba crēscit, caput nescit. Gutta cavat lapidem.

4.3. BALSINIS LINKSNIIVIMO TIPAS

1. Pagal balsinį linksniavimo tipą linksniuojama ši vyriškosios ir moteriškosios g. daiktavardžių grupė:

turris, is f – bokštas
sitis, is f – troškulys
secūris, is f – kirvis
vīs, – f – jėga
tussis, is f – kosulys
febris, is f – drugys, karštinė
puppis, is f – laivo vairagalys, vairas
Albis, is m – Elbė
Tiberis, is m – Tiberis
Neāpolis, is f – Neapolis

Linksniuosime daiktavardį **turris, is f** ir **vīs, – f** (kaip netaisyklingą, neturintį kai kurių linksnių).

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Nōm.</i>	turris, vīs	turr-ēs, vīr-ēs
<i>Gen.</i>	turr-is, –	turr- ium , vīr- ium
<i>Dat.</i>	turr-ī, –	turr-ibus, vīr-ibus
<i>Acc.</i>	turr- im , v- im	turr-ēs, vīr-ēs
<i>Abl.</i>	turr-ī, v-ī	turr-ibus, vīr-ibus
<i>Voc.</i>	turris, vīs	turr-ēs, vīr-ēs

2. Pagal balsinį tipą taip pat linksniuojami *neutrum* g. daiktavardžiai, kurie sg. nōm. turi galūnes **-e**, **-al**, **-ar** (mare, is n „jūra“; animal, ālis n „gyvūnas“; exemplar, āris n „pavyzdys“).

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Nōm.</i>	mare, animal, exemplar	mar- ia , animāl- ia , exemplār- ia
<i>Gen.</i>	mar-is, animāl-is, exemplār-is	mar- ium , animāl- ium , exemplār- ium
<i>Dat.</i>	mar-ī, animāl-ī, exemplār-ī	mar-ibus, animāl-ibus, exemplār-ibus
<i>Acc.</i>	mare, animal, exemplar	mar- ia , animāl- ia , exemplār- ia
<i>Abl.</i>	mar-ī, animāl-ī, exemplār-ī	mar-ibus, animāl-ibus, exemplār-ibus
<i>Voc.</i>	mare, animal, exemplar	mar-ia, animāl-ia, exemplār-ia

NB! Būdingieji linksnīai: *sg. acc. (m, f) -im; abl. -ī*
pl. gen. -ium; nōm. ir acc. (n) -ia

EXERCITIUM XVI. Pabraukite III linksniuo tēs balsinio tipo daiktavardžius. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

Hominis ūtilitātī agrī et maria pārent. Mare Rubrum colōre nōn abhoret ā cēterīs. In maribus rāra exemplāria animālium sunt. Hominēs bibunt vīna, animālia autem – aquam fōntium. Alter frēnīs eget, alter calcāribus. Caelum, non animum mūtant, quī trāns mare currunt (Horātius).

4.4. MIŠRUSIS LINKSNIIVIMO TIPAS

Mišrusis linksniavimo tipas nuo priebalsinio skiriasi tik tuo, kad *pl. gen.* turi galūnę **-ium**. Pagal mišrųjų tipą linksniuojamos dviejų tipų daiktavardžiai:

1. kamiengalyje turintys daugiau kaip vieną priebalsį: dēns, **dent(is)** m „dantis“; urbs, **urb(is)** f „miestas“; cor, **cordis** n „širdis“;
2. lygiaskiemieniai daiktavardžiai, kurie *sg. nōm.* turi galūnę **-is, -ēs**: cīvīs, cīvīs m, f „piliėtis, piliėtė“; fēlēs, fēlis f „katė“; mēnsīs, mēnsīs m „mėnuo“, nāvis, nāvis f „laivas“.

	Singularis			Plūralis		
	<i>masculī-num</i>	<i>fēminī-num</i>	<i>neutrum</i>	<i>masculī-num</i>	<i>fēminī-num</i>	<i>neutrum</i>
<i>Nōm.</i>	dēns	avis	cor	dent-ēs	av-ēs	cord- a
<i>Gen.</i>	dent-is	av-is	cord-is	dent- ium	av- ium	cord- ium
<i>Dat.</i>	dent-ī	av-ī	cord-ī	dent-ibus	av-ibus	cord-ibus
<i>Acc.</i>	dent- em	av- em	cor	dent-ēs	av-ēs	cord- a
<i>Abl.</i>	dent- e	av- e	cord- e	dent-ibus	av-ibus	cord-ibus
<i>Voc.</i>	dēns	avis	cor	dentēs	avēs	cord-a

NB! Būdingieji linksniai: *sg. acc. (m, f) -em; abl. -e*
pl. gen. -ium; nōm. ir acc. (n) -a

EXERCITIUM XVII. Pabraukite III linksniuotės mišriojo tipo daiktavardžius. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

Nōnnūllī philosophī mortem ut finem miseriārū suārū expectābant. Cibī condimentum est famēs, pōtiōnis – sitis. Bonī civēs patriam nōn dēserunt. Ars alit artificem. Homo est mundī pars. Aquila est rēgīna avium. Urbēs cōstituit aetās, hōra dissolvit. Vulpēs pilum mūtant, nōn mōrēs. Finis corōnat opus. In vestimentis nōn est sapientia mentis (Cicero).

4.5. TREČIOSIOS LINKSNIUOTĖS BŪDVARDŽIAI

Pagal trečiąją daiktavardžių linksniuotę linksniuojami trijų, dviejų ir vienos galūnės būdvardžiai.

1) Trijų galūnių būdvardžiai:

celer, celeris, celere (celer, is, e) – greitas, 3;

ācer, ācris, ācre (acer, ris, re) – aštrus, 3;

salūber, salūbris, salūbre (salūber, ris, re) – gydantis, 3; naudingas, 3.

Pirmoji būdvardžio forma yra *masculinum* g., antroji – *femininum*, trečioji – *neutrum*.

2) Dviejų galūnių būdvardžiai:

fortis, forte (fortis, e) – tvirtas, 3;

nōbilis, nōbile (nōbilis, e) – kilmingas, 3;

commūnis, commūne (commūnis, e) – bendras, 3.

Šiuo atveju pirmoji būdvardžio forma yra bendra *masculinum* ir *fēmininum* giminei, o antroji – *neutrum*.

3) Vienos galūnės būdvardžiai:

pār, paris – lygus, -i; vienodas, 3;

fēlīx, fēlīcis (fēlīx, īcis) – laimingas, 3;

sapiēns, sapientis (sapiēns, entis) – išmintingas, 3;

ingēns, ingentis (ingēns, entis) – didžiulis, 3.

Kai būdvardis turi tik vieną *sg. nōm.* formą, ji tinka visoms trimis giminėms. Antroji forma yra *sg. gen.*; ji reikalinga būdvardžio kamienui nustatyti.

Trečiosios linksniuotės būdvardžiai linksniuojami pagal balsinį linksniavimo tipą:

sg. abl. -ī

pl. gen. -ium, nōm. ir acc. (n) -ia

NB! *sg. acc. (m, f) -em.*

Trijų galūnių būdvardžio *acer, acris, acre* linksniavimas

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Nōm.</i>	ācer, ācris, ācre	ācr-ēs, ācr-ēs, ācr- ia
<i>Gen.</i>	ācr-is, ācr-is, ācr-is	ācr- ium , ācr- ium , ācr- ium
<i>Dat.</i>	ācr-ī, ācr-ī, ācr-ī	ācr-ibus, ācr-ibus, ācr-ibus
<i>Acc.</i>	ācr- em , ācr- em , ācre	ācr-es, ācr-es, ācr- ia
<i>Abl.</i>	ācr-ī, ācr-ī, ācr-ī	ācr-ibus, ācr-ibus, ācr-ibus

Dviejų galūnių būdvardžio *omnis, omne* linksniavimas

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Nōm.</i>	omnis, omne	omn-ēs, omn- ia
<i>Gen.</i>	omn-is	omn- ium
<i>Dat.</i>	omn-ī	omn-ibus
<i>Acc.</i>	omn- em , omn-e	omn-ēs, omn- ia
<i>Abl.</i>	omn-ī	omn-ibus

Vienos galūnēs būdvardžio *prudens, entis* linksniavimas

	<i>Singulāris</i>	<i>Plūrālis</i>
<i>Nōm.</i>	prūdēns	prūdēt-ēs, prūdēt- ia
<i>Gen.</i>	prūdēt-is	prūdēt- ium
<i>Dat.</i>	prūdēt-ī	prūdēt-ibus
<i>Acc.</i>	prūdēt- em , prūdēns	prūdēt-ēs, prūdēt- ia
<i>Abl.</i>	prūdēt- i	prūdēt-ibus

Išimty: vienos galūnēs būdvardžiai **dīves, itis** „turtīngas“, **pauper, eris** „vargšas, skurdžius“, **prīnceps, cipis** „pirmasis, žymiausias“, **vetus, eris** „senas“ linksniuojami pagal priebalsinį linksniavimo tipą (*sg. abl. -e; pl. gen. -um*).

EXERCITIUM XVIII. Suderinkite būdvardį *omnis, e* (visas, 3; kiekvienas, 3) su pateiktomis daiktavardžio formomis (daiktavardžiai pateikti *sg. nōm.* arba *pl. nōm.*):

1. carmina *omnia* (carmen, inis *n* „giesmė“)
2. cīvis (cīvis, is *m, f* „pilietis, -ė“)
3. cīvēs
4. bellum (bellum, ī *n* „karas“)
5. artēs (ars, artis *f* „menas“)
6. ars
7. tempora (tempus, oris *n* „laikas“)
8. ōrātōr (ōrātōr, ōris *m* „oratorius“)
9. nōmina (nōmen, inis *n* „vardas“)
10. labor (labor, ōris *m* „darbas“)
11. labōrēs
12. hominēs (homo, inis *m* „žmogus“)
13. flūmen (flūmen, inis *n* „upė“)
14. flūmina
15. corpus (corpus, oris *n* „kūnas“)
16. corpora
17. flōs (flōs, flōris *m* „žiedas, gėlė“)
18. flōrēs
19. mīles (mīles, itis *m* „karys“)
20. militēs
21. mōrēs (mōs, mōris *m* „paprotyš“)

22. mōs	
23. animal	(animal, ālis <i>n</i> „gyvūnas“)
24. maria	(mare, is <i>n</i> „jūra“)
25. mōntēs	(mōns, montis <i>m</i> „kalnas“).

EXERCITIUM XIX. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Ignis aurum probat, miseria – fortēs.
2. Terra commūnis māter est omnium mortālium.
3. Labor omnia vincit.
4. Impudēns est, quī prō beneficiō nōn grātiā, vērūm mercēdem postulat.
6. Sociāle animal est homo.
7. Omnis ars imitatio est nātūrae.
8. Nihil tam volucre est, quam maledictum.
10. Sub dulcī melle venēna latent.
11. Omnium malōrum stultitia est māter.

V.

5.1. PERFECTUM INDICĀTĪVĪ ĀCTĪVĪ

(TIESIOGINĒS NUOSAKOS VEIKIAMOSIOS RŪŠĪES PERFEKTAS)

Visų keturių asmenuočių perfektas padaromas vienodai. Iki šiol laikų darbai mes naudojome infekto (kitaip – esamojo laiko) kamieną. Perfekto laikui padaryti jau reikalingas kitas, tai yra perfekto, kamienas. Jis gaunamas iš perfekto formos atėmus galūnę -i:

canto, cantāv|i, cantātum, cantāre (dainuoti)

doceo, docu|i, doctum, docēre (mokyti, lavinti)

scribo, scrīps|i, scrīptum, scribere (rašyti)

dormio, dormīv|i, dormītum, dormīre (miegoti)

Perfectum ind. āct. daromas prie perfekto kamieno pridėdant galūnes: sg. -ī, -istī, -it; pl. -imus, -istis, -ērunt.

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
Sg.			
1. cantāv-ī	1. docu-ī	1. scrīps-ī	1. dormīv-ī
2. cantāv-istī	2. docu-istī	2. scrīps-istī	2. dormīv-istī
3. cantāv-it	3. docu-it	3. scrīps-it	3. dormīv-it
Pl.			
1. cantāv-imus	1. docu-imus	1. scrīps-imus	1. dormīv-imus
2. cantāv-istis	2. docu-istis	2. scrīps-istis	2. dormīv-istis
3. cantāv-ērunt	3. docu-ērunt	3. scrīps-ērunt	3. dormīv-ērunt

EXERCITIUM XX. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Dē puerō mendāci

Puer, custōs ovium, saepe per jocum auxilium rogāvit magnā vōce clāmans*: „Auxilium mihi datē! Lupus adest!“ Vicinī auxiliō** veniēbant, sed lupum nōn vidēbant, et puer eōs irrīdēbat. Aliquando lupī rē verā*** in ovēs irruērunt, et puer, ut antea, clamāvit: „Lupī adsunt! Auxilium mihi datē!“ Sed nēmo puerō mendāci crēdidit neque eī auxilium dedit, et lupī multās ovēs arripuērunt.

(*clāmans** – nuo *clāmo*, *āvi*, *ātum*, *āre* – šaukti; tai esamojo laiko veik. r. dalyvis (*participium praesentis āct.*); *auxiliō*** – tikslo naudininkas „atskubėjo į pagalbą“; *rē verā**** – „iš tiesų, iš tikrųjų“.)

2. Caesar, postquam Pharnacem, rēgem Ponticum, facile superāvit, ad amicum suum scrīpsit: „Vēnī, vīdī, vīcī.“ Fuimus Trōes, fuit Trōja! Rōmulus, Mārtis filius, urbem Rōmam condidit et multōs annōs rēgnāvit. Helvētīi suās copias per prōvinciam trādūcere nōn potuērunt*. Captīvī militum praeda fuērunt.
(*potuērunt** – *perfectum ind. āct. pl.* 3 a. nuo *veiksmazodžio possum.*)

5.2. PLŪSQUAMPERFECTUM INDICĀTĪVĪ ĀCTĪVĪ (TIESIOGINĖS NUOSAKOS VEIKIAMOSIOS RŪŠIES PLIUSKVAMPERFEKTAS)

Plūsquamperfectum ind. āct. padaromas prie perfekto kamieno pridėdant priesagą -erā- ir galūnes: *sg.* -m, -s, -t; *pl.* -mus, -tis, -nt (tokias pat, kokias naudojome *imperfectum ind. āct.*).

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
<i>Sg.</i>			
1. cantāv-era-m	1. docu-era-m	1. scrīps-era-m	1. dormīv-era-m
2. cantāv-erā-s	2. docu-erā-s	2. scrīps-erā-s	2. dormīv-erā-s
3. cantāv-era-t	3. docu-era-t	3. scrīps-era-t	3. dormīv-era-t
<i>Pl.</i>			
1. cantāv-erā-mus	1. docu-erā-mus	1. scrīps-erā-mus	1. dormīv-erā-mus
2. cantāv-erā-tis	2. docu-erā-tis	2. scrīps-erā-tis	2. dormīv-erā-tis
3. cantāv-era-nt	3. docu-era-nt	3. scrīps-era-nt	3. dormīv-era-nt

5.3. FUTŪRUM II INDICĀTĪVĪ ĀCTĪVĪ (TIESIOGINĖS NUOSAKOS VEIKIAMOSIOS RŪŠIES FUTŪRUM II)

Futūrum II ind. āct. padaromas prie perfekto kamieno pridėdant priesagą -er- (*sg.* 1 a.) ir -eri- (visiems likusiems asmenims) ir galūnes: *sg.* -ō, -s, -t; *pl.* -mus, -tis, -nt (tokias pat, kokias naudojome *praesens ind. āct.*).

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
Sg.			
1. cantāv-er-ō	1. docu-er-ō	1. scrīps-er-ō	1. dormīv-er-ō
2. cantāv-eri-s	2. docu-eri-s	2. scrīps-eri-s	2. dormīv-eri-s
3. cantāv-eri-t	3. docu-eri-t	3. scrīps-eri-t	3. dormīv-eri-t
Pl.			
1. cantāv-eri-mus	1. docu-eri-mus	1. scrīps-eri-mus	1. dormīv-eri-mus
2. cantāv-eri-tis	2. docu-eri-tis	2. scrīps-eri-tis	2. dormīv-eri-tis
3. cantāv-eri-nt	3. docu-eri-nt	3. scrīps-eri-nt	3. dormīv-eri-nt

Nors veiksmazodis *sum, fuī, –, esse* („būti“) yra netaisyklingas ir turi savą asmenavimo paradigmą, tačiau *perfectum, plusquamperfectum* ir *futūrum II ind. āct.* laikai padaromi pagal bendras šių laikų darybos taisykles. Žinoma, nepamirštame (!) pasidaryti perfekto kamieno *fu|ī*.

Visus tris laikus pateikiame vienoje lentelėje:

<i>Perfectum ind. āct.</i>	<i>Plūsquamperfectum ind. āct.</i>	<i>Futūrum II ind. āct.</i>
Sg.		
1. fu-ī	1. fu-era-m	1. fu-er-ō
2. fu-istī	2. fu-erā-s	2. fu-eri-s
3. fu-it	3. fu-era-t	3. fu-eri-t
Pl.		
1. fu-imus	1. fu-erā-mus	1. fu-eri-mus
2. fu-istis	2. fu-erā-tis	2. fu-eri-tis
3. fu-ērunt	3. fu-era-nt	3. fu-eri-nt

5.4. KETVIRTOJI DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIUOTĖ (DĖCLĪNĀTIŌ QUĀRTA)

Pagal ketvirtąją daiktavardžių linksniuotę linksniuojami daugiausia *masculinum* ir *neutrum* g. daiktavardžiai. *Fēmininum* giminės daiktavardžių taip pat pasitaiko, tačiau jų yra labai nedaug. Skiriamasis šios linksniuotės požymis – *sg. gen.* galūnė *-ūs*: *vultus, ūs m* „veidas“; *fructus, ūs m* „vaisius“; *manus, ūs f* „ranka“; *domus, ūs f* „namas“; *cornū, ūs n* „ragas“. Kaip matyti

iš pavyzdžių, *masculinum* ir *femininum* daiktavardžiai sg. *nōm.* turi galūnę **-us**, *neutrum* **-ū**.

Kadangi *femininum* g. daiktavardžiai linksniuojami kaip *masculinum*, lentelėje pateikiame tik dviejų giminių – *masculinum* ir *neutrum* – pavyzdžius.

	Sg.		Pl.	
	<i>masculinum</i>	<i>neutrum</i>	<i>masculinum</i>	<i>neutrum</i>
<i>Nōm.</i>	vult-us	corn-ū	vult-ūs	corn-ua
<i>Gen.</i>	vult-ūs	corn-ūs	vult-uum	corn-uum
<i>Dat.</i>	vult-uī	corn-ū	vult-ibus	corn-ibus
<i>Acc.</i>	vult-um	corn-ū	vult-ūs	corn-ua
<i>Abl.</i>	vult-ū	corn-ū	vult-ibus	corn-ibus
<i>Voc.</i>	vult-us	corn-ū	vult-ūs	corn-ua

Pastaba: daiktavardžiai, sg. *nōm.* turintys galūnę **-cus**, pl. *dat.* ir *abl.* turi galūnę **-ubus**, pvz., *lacus*, ūs m „ežeras“: pl. *dat.* ir *abl.* **lacubus**.

EXERCITIUM XXI.

- Suderinkite būdvardį su daiktavardžiu ir išlinksniuokite:
flūctus, ūs m (tekėjimas, srovė) | rapidus, -a, -um (veržlus, 3; smarkus, 3)
vīsus, ūs m (matymas, rega) | ācer, is, -e (aštrus, 3)
- Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.
Senectūs est occāsus vītae. Taurī cornibus sē dēfendunt, equī pedibus, canēs dentibus. Hostium nāvēs magnās tempestātēs Ōceanī magnōsque impetūs ventōrum sustinēbant. In signīs exercitūs Rōmānī litterae erant: SPQR (=senātus populusque Rōmānus) ; in nummīs Rōmānīs: SC (=senātūs cōsultō).

VI.

6.1. PENKTOJI DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIUOTĖ (DĖCLĪNĀTIŌ QUĪNTA)

Penktajai linksniuotei priklausančios daiktavardžiai daugiausia yra *fēmininum* g. Jų pagrindinis skiriamasis požymis – tai *sg. gen.* galūnė **-eī** (po priebalsio) arba **-ēī** (po balsio), pvz.: *rēs*, *reī f* – dalykas, daiktas; *diēs*, *ēī m, f* – diena, terminas.

	Sg.	Sg.	Pl.	Pl.
<i>Nōm.</i>	r-ēs	di-ēs	r-ēs	di-ēs
<i>Gen.</i>	r-eī	di-ēī	r-ērum	di-ērum
<i>Dat.</i>	r-eī	di-ēī	r-ēbus	di-ēbus
<i>Acc.</i>	r-em	di-em	r-ēs	di-ēs
<i>Abl.</i>	r-ē	di-ē	r-ēbus	di-ēbus
<i>Voc.</i>	r-ēs	di-ēs	r-ēs	di-ēs

Pastabos:

1. *Sg. nōm.* formai būdinga sigmatinė daryba (prie kamiengalio *-e-* pridedama *-s*): *r-ēs*; *di-ēs*.
2. Žodis *diēs* turi ir vyriškąją, ir moteriškąją giminę, o jam giminingas *merīdiēs* („vidurdienis“) yra vyriškosios giminės. Likusieji penktosios linksniuotės daiktavardžiai yra moteriškosios giminės.
3. Tik du žodžiai *rēs* ir *diēs* turi daugiskaitą, likusieji daugiskaitos reikšme nevartojami, pvz., *fidēs*, *eī f* „tikėjimas, pasitikėjimas“; *faciēs*, *ēī f* „veidas“; *speciēs*, *ēī f* „pažvelgimas, žvilgsnis“.

EXERCITIUM XXII. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Nulla diēs sine lineā (Plīnius).
 2. Amīcī, diem perdidī.
 3. Amicus vērus amōre, mōre, ōre, rē cōgnōscitur*.
 4. Fallāx speciēs rērum.
 5. In mediās rēs.
 6. Omnium rērum prīncipia parva sunt (Cicero).
 7. Bonā fidē.
 8. Diēs diem docet.
 9. Nocte diēque labōrā: nōn datur** ē terrīs mollis ad astra via.
 10. Aequam mementō*** rēbus in arduīs // servāre mentem (Horātius).
- (cōgnōscitur* – *praesens ind. pass.* „pažįstamas“; non datur** – *prae-*

sens ind. pass. „neduodama“; *mementō**** – būsimąjį laiką liep. nuo-
saka (*imperātīvus futūri sg.*) nuo memini „atminti“.)

6.2. ĪNFĪNĪTĪVUS PRAESENTIS PASSĪVĪ (ESAMOJO LAIKO NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES BENDRATIS)

Lotynų kalboje yra šešios bendratys. Su viena iš jų – *īnfīnītīvus praesen-
tis āctīvī* – mes susidūrėme kaip su ketvirtąja pagrindine veiksmažodžio
forma. Kita bendratis, kurią aptarsime mūsų kurse, tai *īnfīnītīvus praesen-
tis passīvī*. Jos daryba labai paprasta: tereikia prie infekto kamieno pridėti
galūnę **-ri** (I, II ir IV asmenuočių veiksmažodžiams) arba galūnę **-ī** (III
asmenuotės veiksmažodžiams):

cantā|re → cantā|rī („dainuoti → būti dainuojamam“);
docē|re → docē|rī („mokyti → būti mokomam“);
scrib|ere → scrib|ī („rašyti → būti rašomam“);
dorm|re → dorm|rī („miegoti → būti miegamam“).

6.3. PRAESĒNS INDICĀTĪVĪ PASSĪVĪ (TIESIOGINĖS NUOSAKOS NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES ESAMASIS LAIKAS)

Praesēns ind. pass. daromas prie infekto kamieno pridėdant galūnes: *sg.*
-or, -ris, -tur; *pl.* -mur, -mini, -ntur. Taigi *praesēns* laiko veikiamosios ir
neveikiamosios rūšies daryba iš esmės skiriasi tik galūnėmis.

Asmenuosime tuos pačius veiksmažodžius, kuriuos naudojome aiškin-
damiesi veikiamosios rūšies darybą:

canto, cantāvī, cantātum, cantāre
doceo, docuī, doctum, docēre
scribo, scripsī, scriptum, scribere
dormio, dormīvī, dormītum, dormīre

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
Sg.			
1. cantor	1. doce-or	1. scrib-or	1. dormi-or
2. cantā-ris	2. docē-ris	2. scrib-e-ris	2. dormī-ris
3. cantā-tur	3. docē-tur	3. scrib-i-tur	3. dormī-tur

<i>Pl.</i>			
1. cantā-mur	1. docē-mur	1. scrīb-i-mur	1. dormī-mur
2. cantā-minī	2. docē-minī	2. scrīb-i-minī	2. dormī- minī
3. canta-ntur	3. doce-ntur	3. scrīb-u-ntur	3. dormi-u-ntur

Pastaba: trečiosios asmenuotės veiksmazodžiai *praesēns ind. pass.* paradigmoje sg. 2 a. turi jungiamąjį balsį *e*.

EXERCITIUM XXIII. Nustatykite šių veiksmazodžių formas ir išverskite. Pvz., *veniunt* = *praesēns ind. act., pl. 3* asmuo; „jie ateina“).

1. narrātis
2. scrībitor
3. ōrāmus
4. ōrāmur
5. videntur
6. rapitur
7. cape-ris
8. capis
9. salūtor
10. dūcimīnī
11. legīt
12. dūcit.

EXERCITIUM XXIV. Prašykite šių veiksmazodžių neveikiamosios rūšies formas ir išverskite. Pvz., *dūcimur* = *praesēns ind. act., pl. 1* asmuo → *ducimur* = *praesēns ind. pass., pl. 1* asmuo „esame vedami“

1. mittītis
2. audiunt
3. amō
4. vehis
5. salūtant
6. respondet
7. accipis
8. petimus
9. videt
10. servant
11. moveō
12. facītis.

6.4. IMPERFECTUM INDICĀTĪVĪ PASSĪVĪ

(TIESIOGINĖS NUOSAKOS NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES IMPERFEKTAS)

Neveikiamosios rūšies imperfektui padaryti reikia infekto kamieno, priesagos -bā- (I–II asmenuotės veiksmazodžiams) arba priesagos -ēbā- (III–IV asmenuotės veiksmazodžiams) ir galūnių: sg. -r, -ris, -tur; pl. -mur, -minī, -ntur.

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
<i>Sg.</i>			
1. cantā-ba-r	1. docē-ba-r	1. scrīb-ēba-r	1. dormi-ēba-r
2. cantā-bā-ris	2. docē-bā-ris	2. scrīb-ēbā-ris	2. dormi-ēbā-ris
3. cantā-bā-tur	3. docē-bā-tur	3. scrīb-ēbā-tur	3. dormi-ēbā-tur
<i>Pl.</i>			
1. cantā-bā-mur	1. docē-bā-mur	1. scrīb-ēbā-mur	1. dormi-ēbā-mur
2. cantā-bā-minī	2. docē-bā-minī	2. scrīb-ēbā-minī	2. dormi-ēbā-minī
3. cantā-ba-ntur	3. docē-ba-ntur	3. scrīb-ēba-ntur	3. dormi-ēba-ntur

EXERCITIUM XXV. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Corpus hominis labōre et exercitātiōne firmātur. 2. Vici populōrum antiqūōrum saepe incendiis dēlēbantur. 3. Cōnsilium cīvītātis Rōmānae penes* senēs erat, qui ex auctōritāte patrēs, ex aetāte senātōrēs vocābantur. 4. Cicerō et erat et habēbātur summus ōrātor. 5. Rōmae ānserēs pūblicē in Capitōliō alēbantur. 6. Apud Rōmānōs in principiō conviviōrum ōva, in fine māla appōnēbantur. 7. Nostrō mōre cum soceris generi nōn lavantur (Cicerō).

(penes* – prielinksnis, vartojamas su *acc.*: 1. pas, prie, kieno valdžioje, galioje; 2. kieno pusėje.)

EXERCITIUM XXVI. Parašykite *imperfectum* laiko veiksmažodžių atitinamo asmens kitą skaičių. Pvz., *legēbās* = *sg.* 2 asmuo → *pl.* 2 asmuo = *legēbātis*.

1. dabant 2. monstrābātur 3. movēbāmini 4. cōstituēbātis 5. addēbāntur 6. faciēbar 7. dicēbam 8. discēbāmus 9. servābāmur 10. docēbās.

6.5. FUTŪRUM I INDICĀTIVĖ PASSIVĖ

(TIESIOGINĖS NUOSAKOS NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES FUTŪRUM I)

Futūrum I ind. pass. daromas prie infekto kamieno pridėdant priesagą -b- (I–II asmenuotės veiksmažodžiams) arba priesagą -a- (-e-) (III–IV asmenuotės veiksmažodžiams) ir galūnes: *sg.* -or (I–II asmenuot. 1 a.) arba -r (III–IV asmenuot. 1 a.), -ris, -tur; *pl.* -mur, -minī, -ntur.

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
<i>Sg.</i>			
1. cantā-b-or	1. docē-b-or	1. scrib-a-r	1. dormi-a-r
2. cantā-be-ris	2. docē-be-ris	2. scrib-ē-ris	2. dormi-ē-ris
3. cantā-bi-tur	3. docē-bi-tur	3. scrib-ē-tur	3. dormi-ē-tur
<i>Pl.</i>			
1. cantā-bi-mur	1. docē-bi-mur	1. scrib-ē-mur	1. dormi-ē-mur
2. cantā-bi-minī	2. docē-bi-minī	2. scrib-ē-minī	2. dormi-ē-minī
3. cantā-bu-ntur	3. docē-bu-ntur	3. scrib-ē-ntur	3. dormi-ē-ntur

EXERCITIUM XXVII. Nurodykite asmenuotę, laiką, skaičių, asmenį ir išverskite. Pvz., *lavat* = I asmen., *praesēns ind. act.*, sg. 3 asmuo „jis, ji plauna“

1. dicētur
2. inveniet
3. docētur
4. laudāberis
5. laudābāris
6. navigābimini
7. audiar
8. dicentur.

6.6. ABLĀTĪVUS AUCTŌRIS (VEIKĖJO ABLIATYVAS)

Tai sintaksinė konstrukcija, vartojama neveikiamosios rūšies sakiniuose veiksmui reikšti. Ji atitinka lietuvišką veikėjo kilmininką. Jei tarinys yra neveikiamosios rūšies, veiksnys reiškiamas abliatyvo linksniu su prielinksniu *ā* (ab).

Vaikas rašo laišką (sakinio veiksnys, tai yra veikėjas, yra *vaikas*).

Laiškas rašomas vaiko (veikėjas tas pats – *vaikas*, tik išreikštas jau ne vardininku, o kilmininku).

Šie sakiniai lotyniškai skamba taip:

Puer epistolam scribit (veikėjas *puer*, išreikštas *nōm.*, taigi taip pat, kaip ir lietuvių kalboje).

Epistola ā puerō scribitur (neveik. rūšies sakinyje veiksnys *puer* išreikštas *abl.* su priel. *ā*; lietuvių kalboje čia vartojamas veikėjo kilmininkas).

Hostēs oppidum oppugnābant („Priešai puolė miestą“).

Oppidum ab hostibus oppugnābātur („Miestas priešų buvo užpultas“).

EXERCITIUM XXVIII. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Castra ā Romānis ponēbantur.
2. Primum ā tribūnō locus capitur, ubi aqua et cibus facile invenīri possunt.
3. Circum castra fossa fodiebātur et vallum struebātur.
4. Sī Poenī vallō appropinquābunt, statim ā custōdibus cernentur.
5. Ā probīs probāri, ab improbīs improbāri aequa laus est.

VII.

7.1. PARTICIPIUM PERFECTĪ PASSĪVĪ

(PERFEKTO LAIKO NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES DALYVIS)

Lotynų kalboje esama keturių rūšių dalyvių. Savo kurse aptarsime vieną iš jų – *participium perfecti passivi* – reikalingą *perfectum*, *plusquamperfectum* ir *futūrum II ind. pass.* laikams sudaryti.

Participium perfecti passivi darybai jau reikės supyno, trečiosios pagrindinės veiksmažodžio formos. Iš jos atėmę galūnę **-um**, gauname supyno kamieną. Prie jo pridėję galūnes **-us** (vyriškajai g.), **-a** (moteriškajai g.), **-um** (niekatrajai g.), gausime neveikiamosios rūšies perfekto dalyvį. Gera žinia ta, kad gramatiškai jis tapatus I-osios grupės būdvardžiams⁶, vadinausi, yra linksniuojamas pagal pirmąją arba antrąją daiktavardžių linksniuotę. Pavyzdžiui:

canto, cantāvī, cantāt|um, cantāre (cantāt + us, a, um → cantātus, cantāta, cantātum // „pagiedotas, 3“)

doceo, docuī, doct|um, docēre (doct + us, a, um → doctus, docta, doctum // „išmokytas, 3“)

scribo, scripsī, scrīpt|um, scribere (scrīpt + us, a, um → scrīptus, scrīpta, scrīptum // „parašytas, 3“)

dormio, dormīvī, dormīt|um, dormīre (dormīt + us, a, um → dormitus, dormita, dormitum // „išmiegotas, 3“)

NB! *Partic. perf. pass.* su daiktavardžiu derinamas gimine, skaičiumi ir linksniu:

carmen, inis n (daina, giesmė): *carmen cantātum* (pagiedota giesmė); žodį *carmen* linksniuosisime pagal III-ąją daiktavardžių linksniuotę, o dalyvį *cantātum* – pagal II-ąją daiktavardžių linksniuotę;

melōdia, ae f (melodinga daina, melodija): *melōdia cantāta* (padainuota daina, padainuota melodija); šiuo atveju abu žodžius linksniuosisime pagal pirmąją daiktavardžių linksniuotę;

liber, rī m (knyga): *liber scrīptus* (parašyta knyga); abu žodžius linksniuosisime pagal II-ąją daiktavardžių linksniuotę;

epistola, ae f (laiškas): *epistola scripta* (parašytas laiškas); abu žodžius linksniuosisime pagal I-ąją daiktavardžių linksniuotę.

6 Šie būdvardžiai aptarti pirmajame teminiame bloke, p. 13–14.

7.2. PERFECTUM INDICĀTĪVĪ PASSĪVĪ

(TIESIOGINĒS NUOSAKOS NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES PERFEKTAS)

Perf. ind. pass. daromas iš *participium perfecti passivi* ir veiksmažodžio *esse* („būti“) esamojo laiko. Sudarant šį laiką (kaip ir *plūsquamperf. ind. pass.* bei *futūrum II ind. pass.*, apie kuriuos netrukus kalbėsime) pravartu prisiminti I–II daiktavardžių linksniuotę. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad veiksmažodžio daugiskaitos paradigmoje ir dalyvis vartojamas daugiskaitos forma.

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
<i>Sg.</i>			
1. cantātus, a, um sum	1. doctus, a, um sum	1. scrīptus, a, um sum	1. dormitus, a, um sum
2. cantātus, a, um es	2. doctus, a, um es	2. scrīptus, a, um es	2. dormitus, a, um es
3. cantātus, a, um est	3. doctus, a, um est	3. scrīptus, a, um est	3. dormitus, a, um est
<i>Pl.</i>			
1. cantātī, ae, a sumus	1. doctī, ae, a sumus	1. scrīptī, ae, a sumus	1. dormitī, ae, a sumus
2. cantātī, ae, a estis	2. doctī, ae, a estis	2. scrīptī, ae, a estis	2. dormitī, ae, a estis
3. cantātī, ae, a sunt	3. doctī, ae, a sunt	3. scrīptī, ae, a sunt	3. dormitī, ae, a sunt

Į lietuvių kalbą verčiame: „aš buvau apdainuotas“, „aš buvau išmokytas“, „aš buvau aprašytas“ ir t. t.

EXERCITIUM XXIX. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Forum Rōmānōrum rōstrīs nāvium expugnātārum ornātum fuit.
2. Pīsistratus prīmus Homēri librōs, confūsōs antea, sic disposuit, ut nunc habēmus.
3. Nautae vēnērunt in urbem, ornātam permultīs monumentīs statuīsq̃ue.
4. Trahit Hectorem, ad currum dēligātum, Achillēs.
5. Pompejus ad Pharsālum ā Caesare victus est.
6. Hispānia postrēmō omnium prōvinciārum perdomita est.
7. Troja ā Graecīs cremāta est.
8. Quī erant cum Aristotele, peripatētici dictī sunt, quī disputābant inambulantēs in Lyciō.

EXERCITIUM XXX. Šalia *praesēns* laiko veiksmazodžių formų parašykite atitinkamas *perfectum* laiko formas ir išverskite. Pvz., *servat* = *praesēns ind. act.*, sg. 3 asmuo → *perfectum ind. act.*, sg. 3 asmuo = *servāvit* „jis išsaugojo“.

1. vocō 2. dormiunt 3. imperātis 4. facimur 5. scribitis 6. scribiminī
7. audiuntur 8. scīs.

7.3. PLŪSQVAMPERFECTUM INDICĀTĪVĪ PASSĪVĪ (TIESIOGINĖS NUOSAKOS NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES PLIUSKVAMPERFEKTAS)

Plūsquamperfectum ind. pass. daromas iš *participium perfecti passivi* ir veiksmazodžio *esse imperfectum ind. āct.*

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
<i>Sg.</i>			
1. cantātus, a, um eram	1. doctus, a, um eram	1. scrīptus, a, um eram	1. dormitus, a, um eram
2. cantātus, a, um erās	2. doctus, a, um erās	2. scrīptus, a, um erās	2. dormitus, a, um erās
3. cantātus, a, um erat	3. doctus, a, um erat	3. scrīptus, a, um erat	3. dormitus, a, um erat
<i>Pl.</i>			
1. cantātī, ae, a erāmus	1. doctī, ae, a erāmus	1. scrīptī, ae, a erāmus	1. dormitī, ae, a erāmus
2. cantātī, ae, a erātis	2. doctī, ae, a erātis	2. scrīptī, ae, a erātis	2. dormitī, ae, a erātis
3. cantātī, ae, a erant	3. doctī, ae, a erant	3. scrīptī, ae, a erant	3. dormitī, ae, a erant

Į lietuvių kalbą verčiame: „aš buvau buvęs apdainuotas“, „aš buvau buvęs išmokytas“, „aš buvau buvęs aprašytas“ ir t. t.

EXERCITIUM XXXI. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Hannibal prīmus copiās suās in Italiam trādūxit trāns Alpēs, quās nēmō cum exercitū ante eum superāverat.
2. Dēmocritus, cui pater ingentēs dīvitiās reliquerat, omne ferē patrimonium suum cīvibus dōnāvit.
3. Oppida, quae ab Helvetiīs incēnsa erant, ā Caesare restitūta sunt.
4. Gallī Trānsalpīnī, quī in Italiam irrūperant, caesī sunt.

7.4. FUTŪRUM II INDICĀTĪVĪ PASSĪVĪ

(TIESIOGINĒS NUOSAKOS NEVEIKIAMOSIOS RŪŠIES FUTŪRUM II)

Futūrum II ind. pass. daromas iš *participium perfecti passivi* ir veiksmazodžio *esse futūrum I ind. āct.*

I asmenuotė	II asmenuotė	III asmenuotė	IV asmenuotė
<i>Sg.</i>			
1. cantātus, a, um erō	1. doctus, a, um erō	1. scrīptus, a, um erō	1. dormitus, a, um erō
2. cantātus, a, um eris	2. doctus, a, um eris	2. scrīptus, a, um eris	2. dormitus, a, um eris
3. cantātus, a, um erit	3. doctus, a, um erit	3. scrīptus, a, um erit	3. dormitus, a, um erit
<i>Pl.</i>			
1. cantātī, ae, a erimus	1. doctī, ae, a erimus	1. scrīptī, ae, a erimus	1. dormitī, ae, a erimus
2. cantātī, ae, a eritis	2. doctī, ae, a eritis	2. scrīptī, ae, a eritis	2. dormitī, ae, a eritis
3. cantātī, ae, a erunt	3. doctī, ae, a erunt	3. scrīptī, ae, a erunt	3. dormitī, ae, a erunt

Į lietuvių kalbą verčiame: „aš būsiu buvęs apdainuotas“, „aš būsiu buvęs išmokytas“, „aš būsiu buvęs aprašytas“ ir t. t.

EXERCITIUM XXXII. Išverskite sakinius į lietuvių kalbą.

1. Vānam glōriam, quī sprēverit, vēram habēbit. 2. Sī Paris ex Graecīs uxōrem dūxerit, excidium Trojae dūcet et omne malum. 3. Sententiam vestram mūtābitis, sī omnia audīveritis. 4. Sī amīcitiam tuam erō adeptus, mē bonum amicum habēbis. 5. Calchās sacerdos Graecīs in Trojam nāvigantibus: „Nōn solventur nāvės, – inquit, – priusquam Āgamemnonis filia immolāta erit“.

6. Dōnec eris felīx, multōs numerābis amīcos.

Tēmpora sī fuerīnt nūbila, sōlus eris (Ovidius).

EXERCITIUM XXXIII. Sudarykite ir išverskite atitinkamas neveikiamosios rūšies formas. Pvz., *laudāvistis* = „jūs pagyrėte“ → *passivi: laudātī, ae, a sumus* „jūs buvote pagirti, os“.

1. prohibērunt 2. necāvērunt 3. mōnstrāvit 4. vocāvī 5. dūxeram 6. dede-
rat 7. audīverō 8. cēperant 9. vīcimus 10. dūxistī.

- Ab ovo*. – Nuo kiaušinio, t. y. nuo pat pradžių (romėnai pietus pradėdavo nuo kiaušinių).
- Ab Urbe condita*. – Nuo miesto, t. y. Romos, įkūrimo (753 m. pr. Kr.).
- Ad hoc*. – Šiam atvejui, t. y. kas nors taikoma konkrečiai situacijai.
- Ad Kalendas Graecas*. – Iki graikų kalendų (graikų kalendoriuje kalendų nebuvo, taigi šis posakis reiškia, kad kažkas niekada neįvyks).
- Ad litteram*. – Paraidžiui, pažodžiui.
- Alea jacta est* (Suetonius). – Burtų kauliukas mestas. (Frazė, priskiriama Gajui Julijui Cezariui, pasakyta peržengus Rubikono upelį.)
- Alibi*. – Kitur, kitoje vietoje. (Kaltinamojo buvimas kitur, kitoje vietoje, traktuojamas kaip nekaltumo įrodymas.)
- Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt* (Seneca). – Svetimas ydas turime prieš akis, o savas – už nugaros.
- Alma mater*. – Motina maitintoja (tradicinis universiteto, teikiančio dvasinį peną, apibūdinimas).
- Alter ego* (manoma, kad originalus posakis priklauso Pitagorui, o į lotynų kalbą jį išvertė Ciceronas). – Antrasis aš, t. y. labai artimas draugas.
- Amicus cognoscitur amore, more, ore, re*. – Draugas pažįstamas iš meilės, elgesio, žodžių, darbų.
- Amicus Plato, sed magis amica veritas* (Aristotelis). – Platonas yra draugas, bet tiesa – dar didesnis draugas, t. y. tiesa brangesnė už viską.
- Aquila non captat muscas*. – Erelis musių negaudo.
- Artes liberales*. – Laisvieji menai (Viduramžiais taip vadinti septyni pasaulietiniai mokslai: gramatika, retorika, dialektika, aritmetika, geometrija, astronomija, muzika).
- Artes molliunt mores*. – Menai švelnina papročius.
- Audiat et altera pars* (Seneca). – Tebūnie išklausa ir antroji pusė.
- Aurea mediocritas* (Horacijus). – Aukso vidurys (posakis, apibūdinantis tiek Horacijaus filosofinę nuostatą rinktis vidurį tarp stoicizmo ir epikūrizmo, tiek ir jo gyvenimiškąją poziciją).
- Aurora musis amica*. – Aurora, t. y. Aušrinė, yra mūzų draugė. Ankstyvas rytas yra palankiausias protinei veiklai.
- Aut Caesar, aut nihil*. – Arba Cezaris, arba nieko, t. y. arba viskas, arba nieko.
- Bis ad eundem lapidem offendere* (Ciceronas). – Du kartus už to paties akmens užkliūti.
- Bis dat, qui cito dat* (Publilijus Siras). – Dvigubai duoda tas, kas greitai

duoda, t. y. laiku suteikta pagalba dvigubai vertingesnė už vėliau gautą paramą.

Carpe diem (Horacijus). – Skink dieną, t. y. džiaukis diena, naudokis proga.

Casus belli. – Karo priežastis.

Causa causarum. – Priežasčių priežastis, t. y. pagrindinė priežastis.

Cedant arma togae (Ciceronas). – Tegul ginklai nusileidžia togai, tegul karas nusileidžia taikai (toga – romėnų drabužis, nešiojamas taikos metu).

Circulus vitiosus. – Ydingas ratas, padėtis be išeities.

Citius, altius, fortius! – Greičiau, aukščiau, stipriau! (Olimpinių žaidynių devizas, suformuluotas 1913 m.)

Clavo clavus ejicitur (Ciceronas). – Vinis vinimi ištraukiama, t. y. pleištas pleištu išmušamas.

Cogito, ergo sum (Dekartas). – mąstau, vadinasi esu.

Conditio sine qua non. – Būtina sąlyga, sąlyga, be kurios neįmanoma ką nors pradėti.

Consuetudo est altera natura (Ciceronas). – Įpratimas – antras prigimimas.

Curriculum vitae (Ciceronas). – Gyvenimo kelias, t. y. aprašymas.

De facto. – Faktiškai.

De gustibus non est disputandum. – Dėl skonio nesiginčijama.

De iure. – teisiškai.

De mortuis aut bene, aut nihil. – Apie mirusiuosius arba gerai, arba nieko.

Deus ex machina. – Dievas iš mašinos, t. y. netikėtas sudėtingos situacijos sprendimas, kurį lemia su konfliktu nesusijusi ar menkai susijusi pašalinė jėga (posakis atėjo iš graikų tragedijų, ypač Euripido, kai konflikto atomazgą lemdavo kokio nors dievo, mechaniniais prietaisais nuleisto į orkestrą, įsikišimas).

Dictum factum. – Pasakyta – padaryta.

Dies diem docet. – Diena dieną moko.

Divide et impera. – Skaldyk ir valdyk, t. y. kiršink ir valdyk.

Docendo discimus. – Mokydami mokomės [patys].

Dum spiro, spero (Ovidijus). – Kol kvėpuoju, tol vilties nenustoju.

Dura lex, sed lex. – Griežtas įstatymas, bet vis dėlto įstatymas.

Epistula non erubescit (Ciceronas). – Raštas [iš gėdos] neraudonuoja.

Errare humanum est (Seneka). – Klysti yra žmogiška.

Est modus in rebus (Horacijus). – Dalykuose yra saikas, t. y. viskam yra saikas.

Et fumus patriae est dulcis (Ovidijus). – Ir dūmas tėvynės yra saldus.

Et tu, Brute! – Ir tu, Brutai [prieš mane]! (Cezario žodžiai, pasakyti bičiuliui Brutui, pamačius jį tarp žudikų sąmokslininkų.)

Ex ipso fonte bibere. – Gerti iš paties šaltinio.

Ex libris. – Iš knygų.

Ex officio. – Pagal pareigas.

Ex ungue leonem. – Iš nagų liūtą [pažinsi].

Faber est suae quisque fortunae (Apijus Klaudijus Cekas). – Kiekvienas yra savo likimo kalvis.

Feci, quod potui, faciant meliora potentes. – Padariau, ką galėjau, kas gali, tepadaro geriau (parafrazė posakio, kurį romėnų konsulai vartojo sakdami baigiamąją kalbą, skirtą atsiskaityti už konsulavimo laiką).

Felix qui potuit rerum cognoscere causas (Vergilijus). – Laimingas, kas galėjo suvokti dalykų esmę.

Ferro et igni (Hipokratas). – Geležimi ir ugnimi.

Festina lente. – Skubėk lėtai.

Finis coronat opus. – Pabaiga vainikuoja darbą.

Fortes fortuna adjuvat (Terencijus). – Narsiems likimas padeda.

Gratis. – Veltui.

Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo (Ovidijus). – Lašas prakala akmenį ne jėga, bet dažnai krisdamas.

Habent sua fata libelli (Terencianas Mauras). – Turi knygelės savo likimus.

Hannibal ante portas! (Ciceronas) – Hanibalas prie [Romos] vartų! T. y. pavojus jau čia pat.

Homo homini lupus est (Plautas). – Žmogus žmogui – vilkas.

Honesta mors turpi vita potior. – Garbinga mirtis geriau nei niekšingas gyvenimas.

Honores mutant mores, sed raro in meliores. – Aukštos pareigos keičia papročius, bet retai į geresnius.

Ibidem. – Ten pat.

Idem per idem. – Tas pats per tą patį.

Ignorantia legis nocet. – Įstatymo nežinojimas kenkia.

Ille dolet vere, qui sine teste dolet (Marcialis). – Noširdžiai sielvartauja tas, kas sielvartauja be liudininkų.

In medias res (Horacijus). – Į dalykų vidurį, t. y. prie reikalo esmės.

In vino veritas. – Vyne teisybė, t. y. girtas liežuvis teisybę pasako.

Invita Minerva. – Minervai nepalaikant, t. y. be tikrojo meistriškumo, be įkvėpimo.

Jus gentium (Ciceronas). – Tarptautinė teisė.

Labor omnia vincit (Vergilijus). – Darbas nugalį viską.

Lapsus linguae. – Liežuvio klaida, apsirikimas kalbant.

Lapsus calami. – Plunksnos klaida, apsirikimas rašant.

Lapsus memoriae. – Apsirikimas prisimenant.
Littera scripta manet. – Parašyta raidė išlieka.
Margaritas ante porcos. – Perlus kiaulėms barstyti.
Manus manum lavat (Seneka). – Ranka ranką plauna.
Non multa, sed multum. – Ne daug, bet gerai.
Non progredi est regredi. – Neiti į priekį, reiškia eiti atgal.
Nosce te ipsum! – Pažink pats save!
Nota bene (NB). – Gerai įsidėmėk.
Omne initium difficile est. – Kiekviena pradžia sunki.
Omnia vincit amor (Vergilijus). – Viską nugalė meilė
O tempora! O mores! (Ciceronas). – O laikai, o papročiai!
Otium post negotium. – Poilsis po darbų.
Panem et circenses! – Duonos ir žaidimų (cirko)! (Minios šūkis senovės Romoje.)
Passim. – Šen ir ten, įvairiose vietose.
Paupertas omnes artes perdocet (Plautas). – Vargas visokių amatų išmokina.
Pecunia non olet (Svetonijus). – Pinigai nekvepia.
Per fas et nefas. – Galimais ir negalimais būdais.
Perpetuum mobile. – Amžinai judantis, amžinasis variklis.
Plenus venter non studet libenter. – Sotus pilvas tingi dirbti.
Qualis rex, talis grex. – Koks karalius, tokia [jo] banda, t. y. pavaldiniai.
Qui pro quo. – Vienas vietoje kito, t. y. nesusipratimas, painiava.
Quod licet Jovi, non licet bovi. – Kas leidžiama Jupiteriui, neleidžiama jaučiui.
Repetitio est mater studiorum. – Kartojimas yra mokymosi motina.
Salus patriae – suprema lex. – Tėvynės gerovė – aukščiausias įstatymas.
Sapienti sat. – Išmintingam gana [pasakyti vieną kartą].
Scio me nihil scire (Sokratas). – Žinau, kad nieko nežinau.
Semper avarus eget (Horacijus). – Godus visada stokoja.
Sero venientibus ossa. – Vėlai atėjusiems kaulai.
Si vis pacem, para bellum. – Jei nori taikos, ruoškis karui.
Sponte sua, sine lege (Ovidijus). – Savo valia, be įstatymo, savanoriškai.
Status quo. – Esama padėtis.
Tres faciunt collegium. – Trys sudaro kolegiją, t. y. trims susirinkus, galima pradėti pasitarimą.
Ultima ratio. – Paskutinis argumentas, paskutinė priemonė.
Ut pictura poesis (Horacijus). – Poezija – kaip paveikslas.
Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. – Gyvuosius šaukiu, mirusiųosius apverkiu, žaibus tramdau (užrašas ant senovės varpų).
Vulgus profanum (Horacijus). – Tamsi minia, prastuomenė.

Dumčius, Jonas, et al. *Elementa Latīna*. Ketvirtasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010.

Jurewicz, Oktawiusz, et al. *Język Łaciński dla lektoratów uniwersyteckich na wydziałach humanistycznym, filologicznym, historycznym, prawnym, pedagogicznym*. Wydanie VII zmienione. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971.

Kautzky, Wolfram. *Lotynų kalbos vadovėlis*. I dalis. Iš vokiečių kalbos vertė Jūratė Terleckienė. Vilnius: Presvika, 1998.

Lotyniški posakiai ir sentencijos. Parinko ir vertė Juozas Vosylius. Vilnius: Mokslas, 1981.

Дерюгин, Александр Александрович; Лукьянова, Лариса Михайловна. *Латинский язык*. Издание 2-е, переработанное и дополненное. Москва: «Высшая школа», 1986.

Подосинов, Александр Васильевич; Щавелева Наталья Ивановна. *Введение в латинский язык и античную культуру, учебное пособие для гимназий, лицеев и школ с гуманитарным профилем. Первый год обучения*. Часть I. Москва: Издательская группа «Прогресс», 1994.

eISBN 978-609-471-094-0

Mokomoji priemonė skirta iššęstinių studijų studentams, studijuojantiems lituanistiką ir užsienio kalbas. Studentai leidinyje ras glaustai išdęstytus lotynų kalbos fonetikos ir morfologijos pagrindus ir kai kuriuos sintaksės dalykus. Medžiagai įtvirtinti prie teminių blokų pateikta tekstų ir gramatinių užduočių, o knygelės pabaigoje – pluoštas dažniau vartojamų lotyniškų sentencijų.

Redagavo *Asta Vaškeliėnė*
Maketavo *Silva Jankauskaitė*

SL 605. Užsak. Nr. 017-013
Išleido Lietuvos edukologijos universiteto leidykla
T. Ševčėnkos g. 31, LT-03111 Vilnius
Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@leu.lt